

Наталія Піпченко

ЄВРОПЕЙСЬКІ КОМУНІКАЦІЇ

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ЄВРОПЕЙСЬКІ КОМУНІКАЦІЇ

Наталія ПІПЧЕНКО

**КИЇВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТУ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

185 РОКІВ

**ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

75 років

ЦЕНТР ДОСКОНАЛОСТІ ЖАНА МОНЕ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЄВРОПЕЙСЬКІ КОМУНІКАЦІЇ

Навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

За підтримки програми Еразмус+ Європейського Союзу в межах проекту Центру досконалості Жана Моне №611625-ЕРР-1-2019-1-UA-ЕРРІМО-СоЕ «Поглиблений розвиток європейських студій в Україні: міждисциплінарний підхід».
Підтримка Європейською Комісією створення цієї публікації не передбачає підтримку її змісту, який відображає думку тільки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, яка тут міститься.

TARAS SHEVCHENKO
NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

EUROPEAN COMMUNICATIONS

A textbook for students of higher education institutions studying in
the specialty ‘International relations, Social Communications and
Regional Studies’

With support of the Erasmus+ Programme of the European Union within the Jean Monnet
Centre of Excellence Project No. 611625-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-CoE “Advancing
European Studies in Ukraine: Interdisciplinary Approach”.

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute
an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the
Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information
contained therein.

Kyiv
 VADEX
2021

**УДК 316.286 (ЄС)
П 32**

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 7 від 23 лютого 2021 р.)

Всі права застережені. Розповсюдження і тиражування без
офіційного дозволу видавництва заборонено.

Рецензенти:

д.політ.наук, проф. **Олександр ШЕВЧУК**
(Чорноморський національний університет імені Петра Могили).

д.політ.наук, проф. **Євгенія ТИХОМИРОВА**
(Волинський національний університет імені Лесі Українки).

д.політ.наук, проф. **Василь ГУЛАЙ**
(Національний університет «Львівська політехніка»).

Піпченко Н.

П 32 Європейські комунікації. Навчальний посібник. – К.:
ВАДЕКС, 2021. – 136 с.

ISBN 978-966-9725-76-9

Навчальний посібник присвячено дослідженню теоретичних і прикладних проблем комунікації ЄС з країнами-партнерами, визначенню основних понять європейської публічної діяльності, аналізу практичного досвіду ЄС у сфері публічної, культурної та цифрової дипломатії, з'ясуванню потенціалу й ефективності комунікацій ЄС у забезпеченні власних геополітичних інтересів. У посібнику розглянуто практику регіональної інформаційно-комунікативної діяльності ЄС та особливості позиціонування об'єднання в Україні.

Навчальний посібник розрахований на студентів, які навчаються за спеціальністю «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», а також науковців, викладачів, аспірантів, урядовців і дипломатичних працівників.

ISBN 978-966-9725-76-9

© Н. Піпченко, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. Становлення комунікативної політики ЄС.....	9
РОЗДІЛ 2. Внутрішня комунікація на рівні ЄС.....	22
РОЗДІЛ 3. Зовнішня комунікація на рівні ЄС.....	33
РОЗДІЛ 4. Діджиталізація комунікацій ЄС.....	56
РОЗДІЛ 5. Ефективність внутрішніх і зовнішніх комунікацій ЄС.....	72
РОЗДІЛ 6. Інформаційно-комунікативний аспект регіональної політики ЄС.....	93
Питання для самоконтролю.....	118
Теми для обговорення.....	119
Завдання для самостійної роботи.....	122
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК	123

VADEX

CONTENTS

FOREWORD	7
PART 1. Formation of EU communication policy.....	9
PART 2. Internal communication at the EU level.....	22
PART 3. External communication at the EU level.....	33
PART 4. Digitalization of EU communications.....	56
PART 5. Efficiency of internal and external EU communications.....	72
PART 6. Information and communication aspect of EU Regional Policy.....	93
Questions.....	118
Topics for discussion.....	119
Tasks.....	122
BIBLIOGRAPHIC LIST	123

VADEX

ПЕРЕДМОВА

Модифікація геополітичної структури світу, що відбувається останнім часом, вивчення регіонального співробітництва у сфері інформації та комунікації як складової політики ЄС, пріоритетність інноваційної складової зовнішньополітичної діяльності європейських міжурядових організацій, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у політичній сфері потребують пильної уваги дослідників і практиків-міжнародників.

Підручник «Європейські комунікації» покликаний розширити знання щодо здійснення аналітичної роботи, пов'язаної з реалізацією інформаційно-комунікативної політики на європейському і національному рівнях. Зокрема, він присвячений висвітленню концептуальних засад інформаційного розвитку ЄС, аналізу теоретичних аспектів формування європейської публічної діяльності, з'ясуванню механізмів функціонування європейської інформаційно-комунікативної політики, дослідженню особливостей здійснення внутрішньо- та зовнішньоінституціональної комунікації на рівні Європейського Союзу. Крім цього, у роботі розглядаються механізми реалізації європейської комунікативної політики всередині ЄС та за його межами, а також інформаційно-комунікативні проекти ЄС, розроблені для України.

Спеціальний курс «Європейські комунікації» як предмет фахової підготовки спрямований на формування практичних навичок здійснення інформаційно-аналітичної роботи з метою підготовки інформаційно-аналітичних документів щодо

відносин з Європейським Союзом і взаємодії з урядами європейських країн, проведення інформаційно-роз'яснювальних кампаній щодо відносин України з ЄС, Радою Європи, ОБСЄ і НАТО, організації комунікативної роботи органів самоврядування, державних органів влади і органів влади на місцях у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції, а також здійснення моніторингу зворотного зв'язку; аналізу та розробки стратегії здійснення комунікації держави у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції; вміння розробляти пропозиції щодо використання комунікативних інструментів для позиціонування України у Європі.

Висловлюючи глибоку вдячність за позитивні оцінки рукопису у рецензіях фахівців, автор сподівається на доброзичливі відгуки й конструктивні пропозиції щодо підручника, які сприйматиме як необхідний і вагомий стимул для подальших досліджень.

VADEX

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ

КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ

ЄС

Системно-структурна трансформація ЄС сприяє змінам традиційного буття регіональної спільноти внаслідок ґрунтовних перетворень у комунікативній політиці ЄС, а також перегляді політико-економічної і безпекової взаємодію між державами-членами і партнерами. Нововведення у цифрових технологіях та адаптація інформаційної інфраструктури ЄС, вирішення питань регіональної безпеки, протидія внутрішнім і зовнішнім впливам формують оновлену парадигму комунікативної політики інтеграційного утворення.

Створення глобальної інформаційної інфраструктури стало однією з найбільш важливих ініціатив міжнародного співробітництва, які розпочались в останній декаді ХХ ст. і сприяли соціально-економічному прогресу та посиленню політико-економічної взаємодії. Динамічна конкуренція у сфері телекомунікацій, заохочення приватних капіталовкладень у розвиток інформаційної інфраструктури, розробка законодавства у сфері інформатизації, забезпечення доступу інформаційних ресурсів і рівних можливостей для громадян, збереження культурної і мовної різноманітності в умовах інформаційної асиметрії сприяли розвитку досліджень у сфері європейських комунікацій. Технологічні зміни вплинули на діяльність європейських наднаціональних інститутів щодо впровадження європейської комунікативної політики, яка

почала реалізовуватись у різних форматах, а саме: у політичному – через удосконалення і поглиблення міждержавного співробітництва в умовах становлення інформаційного суспільства, забезпечення вільного обігу інформації для підвищення ступеня демократичної участі країн у політичних процесах; в економічному – унаслідок використання інформаційного потенціалу країн Європи для підтримки конкурентоспроможності в міжнародному економічному середовищі; у соціальному – для забезпечення соціальних і трудових прав населення Європи у зв'язку із зміною технологічного укладу і в культурній – через усвідомлення, що новий електронний світ має відображати культурну багатоманітність і національну ідентичність (Makarenko, 2000). У цілому до сучасних пріоритетів комунікативної політики ЄС належать підтримка міжнародних домовленостей про загальні принципи використання інформаційних мереж і доступу до них, поглиблення міжнародного співробітництва у сфері інноваційного розвитку, формування глобального ринку інноваційних продуктів і послуг, створення робочих місць для роботи з інформаційними ресурсами і здійснення загальної інформаційної освіти європейської спільноти.

Комунікативна політика ЄС ґрунтується на доктрині європейського інформаційного суспільства, проголошеної 1994 р. у доповіді «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської ради», де йшлося про зміну традиційних підходів і оцінок до міжнародного співробітництва, а також про місце кожної держави в світовій ієрархії залежно від впровадження нових наукових досягнень і технологій в усі сфери життєдіяльності. Продовженням ініціативи стало рішення Європейської комісії 2001 р. про

трансформацію співпраці у рамках інформаційної та комунікативної політики ЄС і наголошення на важливості ролі держав-членів у поширенні інформації про європейські пріоритети щодо формування інноваційного середовища. Відтак у 2002 р. Європейський парламент закликав удосконалити комунікативну політику ЄС та розробити цілісну стратегію для формування громадської підтримки інформаційного оновлення європейського суспільства. У 2005 р. Європейська комісія запустила «План D щодо демократії, діалогу і дебатів», щоб розпочати у державах-членах громадські обговорення щодо майбутнього ЄС (EURACTIV, 2015). Головною ідеєю формування комунікативної політики ЄС стало залучення суспільств ЄС до міжнаціональних політичних проектів і становлення активної європейської громадськості, що бере участь в управлінні європейськими процесами.

Сучасні напрями публічної комунікації наднаціональних інститутів ЄС із європейською спільнотою викладено у «Білій книзі про європейську політику комунікацій» (2006), в якій наголошується, що Європейський Союз, зазнавши трансформацій, взяв на себе широкий спектр завдань з багатьох аспектів спільної життєдіяльності європейського співтовариства. Головна мета документу полягає в об'єднанні національних і регіональних владних структур країн-членів ЄС, європейських політичних партій і громадськості для поглиблення європейської ідентичності. Європейська комунікативна політика має забезпечити канали публічної комунікації, що нададуть спільноті інтеграційного утворення доступ до інформації про діяльність наднаціональних інститутів і можливість впливати на прийняття їхніх рішень. У документі визначено стратегію європейських інститутів, країн-членів, регіональних і місцевих органів влади, неурядових організацій

та європейської громадськості щодо оновленої комунікативної політики на рівні ЄС (European Commission, 2006).

Продовженням комунікативної політики ЄС стало врегулювання взаємодії у рамках спільного аудіовізуального простору, зокрема загальні мінімальні стандарти були викладені у директиві ЄС Television without frontiers. У документі вперше у 1997 р. було запроваджено принцип «країни походження», тобто, коли мовники перебувають під юрисдикцією держави-члена ЄС, в якій вони знаходяться. Пізніше у 2007 р. було зазначено про надання нової послуги video on demand, що наразі є доступною і в інтернеті, а з 2010 р. було прийнято рішення про перейменування документу у Audiovisual Media Services Directive. З урахуванням постійних технологічних трансформацій у 2016 р. Європейська комісія внесла корективи щодо розширення ліміту на комерційне мовлення; захисту неповнолітніх від шкідливого контенту; надання пріоритету європейським компаніям при здійсненні аудіовізуальної діяльності та залучення платформ відеообміну до сфери дії директиви для боротьби з «мовою ворожнечі» (hate speech), що відображено і в національному законодавстві держав-членів у 2020 р. (Iskra, 2020a).

Додамо, що у 2019 р. Європейський парламент затвердив нові правила у сфері авторського права для єдиного цифрового ринку ЄС, щоб розширити транскордонний доступ до інтернет-контенту, посилити захист авторських освітніх, дослідницьких і культурних матеріалів, покращити функціонування ринку авторського права, а також імплементувати положення Марракешського договору у законодавство ЄС і полегшити доступ осіб з обмеженими можливостями до сприйняття інформації (Iskra, 2020a).

Дослідження європейської публічної політики пов'язані з науковими працями, підготовленими у межах консорціуму Eurosphere, який складається з 17 європейських університетів і науково-дослідних інститутів. Зокрема, дослідник К. де Вріз виділив утопічний, елітарний та реалістичний підходи до дослідження європейської публічної діяльності. У межах утопічного підходу загальноєвропейська публічна сфера розглядалась як комунікативний простір, що вимагає використання спільної мови, спільної ідентичності і транснаціональної системи мас-медіа. Пізніше було визнано, що ЄС – це не співтовариство, яке здійснює спільну комунікацію, а співтовариство для обміну досвідом публічної діяльності. Вивченню окремих сегментів європейської публічної політики присвячено елітарний підхід, у межах якого Європейський Союз розглядався як сегментований простір декількох публічних сфер, еліти яких здійснюють між собою комунікації переважно щодо національних політичних та економічних проблем, а формуванню спільної публічної діяльності частково сприяють загальноєвропейські медіа. Дослідження європеїзації національного громадського життя розглянуто представниками реалістичного підходу, які пов'язують існування спільної європейської публічної діяльності з наявністю загальноєвропейських тем та транс'європейських акторів, які функціонують за межами національних держав. Відтак прийнято виділяти вертикальну та горизонтальну європеїзацію, зокрема, вертикальна європеїзація розглядається як процес, під час якого національні суб'єкти набувають статусу європейських акторів за допомогою участі публічних осіб у національних дебатах щодо європейських проблем, а під горизонтальною європеїзацією розуміється співфункціонування національних і

наднаціональних комунікативних суб'єктів, які діють у країнах-членах ЄС (Moring, 2006; deVreese, 2007).

Європейські дослідники К. Кройтц-Кемппі, К. де Вріз, П. Голлеу, П. Краус, Р. Коопманс, П. Лаїне, Дж.Варіус та інші головним напрямом публічної політики ЄС називають необхідність постійного висвітлення загальноєвропейських тем як у прямих політичних дискусіях, так і через національні мас-медіа. Вони наголошують, що на рівні ЄС переважає вертикальна європеїзація, що проявляється в обговоренні з європейською громадськістю проблем подальшого розвитку інтеграційного утворення, спільної зовнішньої, безпекової та економічної політики на рівні публічних дискусій або на рівні експертного аналізу в європейських мас-медіа. Моніторинг національних медіа країн-членів ЄС засвідчив існування перехресних посилань і транснаціональних резонансних тем щодо європейських інститутів і політикуму, що дозволило виділити такі типи європейських новин, як загальноєвропейські новини, національні новини з другорядним акцентом на європейських подіях і національні новини з акцентом на внутрішніх подіях і частково на новинах у вигляді європейської риторики. Проте у наднаціональному європейському інформаційному просторі, незважаючи на зростання європеїзації новин, практично була відсутня тематика, пов'язана з формуванням у національних спільнот належності до загальноєвропейських цінностей (Коопманс, 2003; Moring, 2006; deVreese, 2007; К. Creutz-Kämpfi, et al, 2011).

Європейські фахівці також виділили концептуальні підходи до європейської публічної політики, зокрема: концепцію історико-соціологічних перспектив розвитку європейської публічної сфери, тобто вивчення механізмів міжкультурної взаємодії та встановлення ролі публічних посередників у

процесах формування спільних європейських цінностей; концепцію національних, регіональних і глобальних викликів щодо структуризації європейської публічної сфери через призму інтернаціоналізації політичної діяльності; концепцію щодо ідеологічного та правового впливу мас-медіа на європейську публічну політику; концепцію щодо ролі інтернету та соціальних медіа у розвитку європейської публічної сфери; концепцію впливу європейських меншин на перспективи розбудови європейської публічної діяльності (Koopmans, 2003; Moring, 2006; deVreese, 2007; K. Creutz-Kämpfi, et al, 2011).

Варто зазначити, що для створення спільного європейського інформаційного простору необхідно, щоб існували горизонтальні і вертикальні зв'язки між наднаціональними, національними і транснаціональними публічними акторами, які мають взаємодіяти один з одним за межами національних держав. До того ж політикум ЄС має формувати на європейському рівні публічні мережі, які б конкурували з існуючими транс'європейськими мережами та доповнювали національну публічну сферу. Зокрема, нині на рівні ЄС діють наукові та експертно-аналітичні центри, які досліджують проблеми європеїзації національних спільнот, прозорості ухвалення наднаціональних рішень, ставлення громадськості до європейських політичних лідерів та їхнього співробітництва з національними урядами тощо.

АНТОЛОГІЯ

...ЄС розвиває програми наукових досліджень у галузі інформаційних технологій у різних контекстах за стратегічними напрямками європейського розвитку на основі інтелектуального потенціалу і об'єднання інформаційних ресурсів. Основними

стали Рамкові програми 1984-2003 рр. і на період до 2025 р., реалізація яких здійснюється через численні проекти ЄС.

Перша Рамкова програма (1984-87 рр.) «Стратегія дослідницької діяльності, розвиток технологій і їх вплив на процеси європейської інтеграції» включала проект Euronet-Diane Community, який передбачав розвиток інфраструктури для надання інформаційних послуг у режимі онлайн; створення джерел спеціалізованої електронної інформації, метою яких було стимулювання конкурентоспроможності європейських компаній у сфері інформаційних послуг; проект ECHO Service, орієнтований на розвиток і поширення інформаційних послуг і знань із спеціалізованих баз даних ЄС. Перша Рамкова програма об'єднала три галузі промислового розвитку – промислові технології, біотехнології та інформаційні і комунікаційні технології, що стали стратегічними для інвестицій ЄС.

Друга Рамкова програма (1987-91 рр.) «Ринкова політика та інформаційні технології» здійснювалася шляхом реалізації проектів IMPACT I, Value Programme I та CORDIS. Проект IMPACT I передбачав розвиток європейського ринку електронних інформаційних служб, метою якого було залучення малого і середнього підприємництва до інформаційного сектору економіки та сприяння поширенню інформаційних послуг у таких громадських сферах, як туризм, транспорт, патентування, страхові ризики, медицина, освіта і муніципальне врядування. Проект включав чотири напрями співробітництва: вдосконалення європейського ринку електронних інформаційних продуктів та послуг, систематизацію, аналіз і стандартизацію даних про інформаційні продукти та послуги у країнах ЄС; створення законодавчої бази у галузі охорони даних, авторського права та суміжних прав, достовірності джерел; створення системи документації і каталогів у

традиційній та електронній формах, уніфікація технічних стандартів доступу до баз даних; стимулювання ініціатив і співробітництва корпорацій у європейському регіоні.

Третя Рамкова програма (1990-94 рр.) передбачала вдосконалення стратегій наукових досліджень у галузі інформаційних технологій і здійснювалася через проекти IMPACT II, Value Programme II, Brite-Euram, Craft і ARCADE.

Четверта Рамкова програма (1994-98 рр.) щодо розвитку технологічних досліджень, координації діяльності в інформаційній сфері, обміну ноу-хау з країнами Центральної і Східної Європи включала проекти ЄС: ESPRIT I, II, III, IV, Telematics, ACTS, IMT, IDA, ISIS, IRISI, INCO, Copernicus I, II, Socrates, Leonardo, Info-2000, ISPO, Libraries Programme і була спрямована на розвиток інфраструктури комунікацій, нових комунікаційних технологій, застосування наукових досліджень у галузі комунікації в економічній сфері для підвищення міжнародної конкурентоспроможності ЄС. Серед спеціалізованих проектів найбільш результативним стали ESPRIT – Європейська стратегічна програма наукових досліджень і розробок у сфері інформаційних технологій, яка діяла з 1994 по 2000 рр. Метою програми був розвиток базових інформаційних технологій для західноєвропейської промисловості, стимулювання науково-промислової кооперації, розробка міжнародних правових норм у галузі інформації і комунікації.

П'ята Рамкова програма (1998-2002 рр.) передбачала створення пан'європейської мережі TENs і реалізована через проект TEN-Telecom, основними напрямками якого стало упровадження і розвиток діяльності суспільства на основі телекомунікаційних мереж; зв'язок технологій з комерцією у глобальних мережах; створення комплексу пан'європейських

послуг; контроль за навколишнім середовищем та надання допомоги в екстремальних ситуаціях; створення локальних, міських та регіональних мереж на базі пан'європейської телекомунікаційної мережі; розвиток дистанційної освіти та збереження культурної спадщини; управління виробничими процесами і залучення європейських країн до глобального комунікаційного співробітництва. Проект TEN-Telecom підтримував стратегію європейської інтеграції та забезпечення лідерства Європи на світових ринках.

Шоста Рамкова програма (2003-2007 рр.) відзначалася революційним змістом через об'єднання європейських інтелектуальних ресурсів і застосування наукового потенціалу Європи для реалізації програми становлення інформаційного суспільства і забезпечення лідерства у світовій конкуренції. У 2003 р. основними напрямками наукових досліджень для країн-членів, країн-кандидатів та країн-партнерів було визначено створення єдиного європейського наукового простору; розробку і планування інтегрованих європейських програм; координацію національних та європейських досліджень щодо еволюційних змін у суспільстві і впливу нових технологій на цивілізаційний розвиток; розробку стратегій єдиної зовнішньої політики, регіональної безпеки, загального інформаційного права, монетарної політики і європейської інформаційної політики; подолання нерівності між інформаційно багатими та інформаційно бідними країнами і забезпечення їх конкурентоспроможності у європейському регіоні; вирішення проблеми зайнятості та соціальної єдності суспільства на основі економічних реформ, еволюції інновацій і високих технологій.

Інноваційною за змістом стала Сьома Рамкова програма ЄС (2007-2013 рр.) «ІКТ – інформаційні та комунікаційні технології», якою було передбачено підвищення

конкурентоздатності європейської інформаційної індустрії та інших промислових галузей високих технологій для задоволення потреб суспільства та економіки. Програма сприяла забезпеченню європейської науково-технологічної бази, трансформації ІКТ для всіх сфер життєдіяльності європейської спільноти та стимулюванню інноваційного розвитку європейського інформаційного суспільства. Основні напрямки розвитку ІКТ, викладені у Сьомій Рамковій програмі, стосувалися технологічних основ ІКТ, прикладних досліджень, трансдисциплінарного наукового співробітництва та міжнародної співпраці. Технологічний напрямок передбачав стратегічні дослідження у галузі технологічних платформ, які гарантували наскрізну інтеграцію технологій, тобто поєднання ІКТ-технологій з нано-, фотон- та інтегрованими мікросистемами, що уможливлювало використання новітніх технологій у бізнесі та управлінні промисловими комплексами. Прикладні дослідження охоплювали інтелектуальні інфраструктури, а також рішення для соціальних проблем, охорони здоров'я, електронного врядування, вільного і безперешкодного доступу до ресурсів мережі Інтернет, охорони довкілля і сталого розвитку, підтримки бізнесу і промисловості, інтелектуального розвитку особистості, що мало забезпечити інноваційний прорив Європи у фундаментальних науках та біотехнологіях. Трансдисциплінарне співробітництво було спрямоване на поглиблення досліджень щодо впливу ІКТ на суспільство та економіку і розуміння ІКТ як рушія інновацій щодо суспільних послуг та бізнесу, використання ІКТ для захисту конфіденційності інформації та інфраструктури, а також аналізу впливу ІКТ на політику ЄС. Міжнародне співробітництво охоплювало проблеми стратегічного партнерства для комплексних рішень по формуванню

інформаційного суспільства у країнах з перехідною економікою і країнах, що розвиваються. У програмі також передбачалась активізація співробітництва з країнами-сусідами на кордонах ЄС...

Європейські комунікації: Монографія. / Макаренко Є.А., Ожєван М.А., Рижков М.М. та ін., К.: Центр вільної преси, 2006, с. 98-102.

...До позитивної практики, яка характеризує інноваційність процесів євроінтеграції, відносять європейську стратегію «Європа-2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання», яка була ухвалена ЄС у березні 2010 р. Ж. М. Баррозу, коментуючи стратегію «Європа-2020», наголошував, що 2010 р. став для Європи початком нового розвитку: «Після кризи Європа має стати сильнішою, оскільки економічні реалії розвиваються швидше, ніж політичні, а зростаюча незалежність економіки вимагає більш рішучих та узгоджених дій на політичному рівні. Для досягнення стійкого зростання у майбутньому ми повинні передбачати ситуацію на тривале майбутнє. Європа має повернутися до сталого економічного розвитку і залишитися в ньому – це основне завдання стратегії «Європа-2020». Найближчі роки покажуть, чи досягне Європа розумного, стійкого і всеосяжного зростання, знайде способи створення нових робочих місць і визначить напрямки розвитку для інтегрованого суспільства»...

Стратегія ЄС «Європа 2020» з 2014 р. впроваджується і в рамках програми наукових досліджень та інновацій «Горизонт-2020», що змінила Сьому рамкову програму ЄС. Нова програма об'єднала Рамкову програму з науково-технологічного розвитку ЄС, Рамкову програму розвитку конкурентоспроможності та інновацій, Європейський інститут інновацій і технологій та

Об'єднаний науково-дослідний центр. Бюджет програми «Горизонт-2020» склав близько 80 млрд євро. Програма включала три основні пріоритети:

- «передова наука» як чинник посилення європейської ролі у науці через діяльність Європейської наукової ради;

- «індустріальне лідерство», тобто зміцнення індустріального лідерства в інноваціях, що включало інвестиції у ключові технології, більш широкий доступ до капіталу і підтримку підприємництва;

- «соціальні виклики», тобто посилення допомоги у вирішенні основних соціальних проблем, спільних для всіх європейців, таких, як зміна клімату, розвиток інфраструктури та мобільності, використання поновлюваних джерел енергії, безпека продуктів харчування, громадська безпека, проблеми старіння населення.

Програма «Горизонт-2020» була покликана вирішувати соціальні проблеми, допомагаючи подолати розрив між дослідженнями та ринком, підтримуючи інноваційні підприємства у досягненні технологічного прориву з конкурентоспроможною продукцією і з реальним комерційним потенціалом. Такий ринковий підхід сприяв створенню партнерських відносин між державою і приватним сектором для об'єднання необхідних ресурсів...

Інноваційний потенціал України в міжнародних відносинах. Монографія. / Макаренко Є.А., Рижков М.М., Піскорська Г.А. та ін., К.: Центр вільної преси, 2014, с. 104, 113-114

РОЗДІЛ 2

ВНУТРІШНЯ КОМУНІКАЦІЯ НА РІВНІ ЄС

Для реалізації завдань у сфері комунікації на рівні наднаціональних інституцій ЄС створено окремі інформаційні служби, які здійснюють не лише інформування зовнішньої і внутрішньої аудиторії щодо стану розвитку інтеграційного утворення, але й займаються позиціонуванням ЄС на міжнародній арені. Із цією метою засновано спільну інформаційну службу ЄС Europe Direct, яка здійснює інформування громадськості про політику ЄС, відповідає на запити та надає інформацію офіційними мовами Європейського Союзу. Представники служби також працюють в інформаційних центрах і Європейських центрах культури і документації у всіх країнах Європейського Союзу.

Функцію спілкування з громадськістю покладено на генеральний директорат з питань комунікацій Європейського парламенту (europarl.europa.eu), до складу якого входять відділи по роботі з медіа; проведення комунікативних кампаній; представництва Європарламенту у державах-членах, а також управління з питань ресурсів і взаємодії з відвідувачами. Завданням генерального директорату з питань комунікацій при Європейському парламенті є інформування про роль, діяльність і позицію Європейського парламенту щодо різних питань; поширення інформації і парламентської документації в бібліотеках країн-членів ЄС, серед служб і комітетів

Європарламенту та інших європейських структур. При цьому цільовими групами виступає громадськість країн-членів ЄС, мас-медіа та лідери громадської думки (асоціації, громадянські організації, місцеві представники), які активно беруть участь в обговоренні проблем, пов'язаних із формуванням європейської ідентичності. У кожній державі-члені ЄС також діють інформаційні парламентські служби, які виконують функції посередників між парламентом і громадськістю (European Parliament, 2020a).

europarl.europa.eu

НАЗВА: Європейська парламент

ОЧІЛЬНИК: Президент (обирається на 2,5 роки)

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ У СФЕРІ КОМУНІКАЦІЙ:

генеральний директорат з питань комунікацій

ДОТИЧНІ СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ:

генеральний директорат з питань інновацій і технологічного забезпечення

Налічує **75** депутатів, **27** комітетів і **7** політичних груп.

Діє **44** міжпарламентських делегацій, які взаємодіють з парламентами країн, що не є членами ЄС.

Для покращення інформування про діяльність Європейського парламенту було розроблено тематичні онлайн-інструменти, які спрямовані на підтримку інтерактивної взаємодії з різновіковими групами (рис. 1), а також окрему онлайн-платформу «Разом» (together.europarl.europa.eu), яка

сприяє формуванню спільного європейського співтовариства, що залучене до європейських політичних процесів та активно бере участь у демократичному розвитку інтеграційного утворення через ініціювання тематичних політичних, соціальних, культурних подій або дискусій у державах-членах ЄС з можливістю приєднатись громадян ЄС.

Рис. 1. Онлайн-проекти підготовлені Європейським парламентом для різних цільових груп

Джерело: European Parliament, 2021.

Водночас для забезпечення належної комунікації при Раді ЄС (consilium.europa.eu) створено генеральний секретаріат, до складу якого входять прес-центр, прес-служба, аудіовізуальний відділ та відділи медіамоніторингу і координації роботи в інтернеті, які готують різноманітні інформаційно-аналітичні матеріали.

consilium.europa.eu

НАЗВА: Рада ЄС

СКЛАД: міністри урядів держав-членів ЄС відповідно до обговорюваного напрямку європейської політики

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ У СФЕРІ КОМУНІКАЦІЙ:
прес-центр, що діє при генеральному секретаріаті

Зокрема, під час засідань Ради ЄС прес-служба поширює декларації та попередні висновки голови Ради щодо питань, які винесені на обговорення та з якими можна ознайомитись на веб-сайті Ради Європейського Союзу. Комунікативні відділи також розробляють прес-пакети для журналістів, до яких входить календар головування держав і попередній порядок денний засідань Ради ЄС; оголошення про терміни проведення прес-конференцій, конференцій головуючої країни і громадських обговорень і дебатів; резюме про майбутні події за темами; довідкові матеріали, опубліковані до початку кожної сесії Ради ЄС; висновки, які будуть прийняті; прес-релізи і декларації з питань спільної зовнішньої і безпекової політики; прес-релізи

про підписані міжнародні угоди. Комунікація з громадянами ЄС та представниками світової громадськості здійснюється також за допомогою різноманітних онлайн-інструментів.

Європейська комісія (ec.europa.eu) має найбільший серед усіх інститутів Європейського Союзу генеральний директорат із питань комунікації, який складається з адміністрації прес-служби; відділу координації та планування звернень до спікерів; відділу з питань акредитації. До завдань директорату зокрема належить і надання офіційних заяв або коментарів щодо позиції Європейської комісії та президента ЄС, при цьому кожен прес-секретар відповідає за конкретний напрям діяльності Єврокомісії.

ec.europa.eu

НАЗВА: Європейська комісія

ОЧІЛЬНИК: Президент

СКЛАД: 3 виконавчих віце-президента, 1 високий представник/віце-президент, 4 віце-президента, 27 комісарів з держав-членів ЄС, які запропоновані урядами країн і схвалені Європейським парламентом

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ У СФЕРІ КОМУНІКАЦІЙ:

- генеральний директорат з питань комунікацій;
- генеральний директорат з комунікаційних мереж, контенту і технологій.

ДОТИЧНІ СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ:

генеральний директорат з питань інформатики для надання цифрових послуг підрозділам Європейської комісії

Оскільки в інституційній системі ЄС Європейська комісія займає важливе місце і наділена широкими повноваженнями щодо розробки вторинного законодавства, здійснення спільної європейської політики, контролю над дотриманням європейського права, тому директорат Європейської комісії з питань комунікації поширює велику кількість інформаційного матеріалу та здійснює активну комунікацію з політичними акторами ЄС. Зокрема, у межах здійснення публічної діяльності департамент із питань комунікації готує і поширює прес-релізи RAPID щодо важливих подій та проводить «Прес-брифінг вдень», що відбувається щодня в прес-залі головної будівлі Європейської комісії за участю представників генеральних директоратів і комісарів ЄС і транслюється за допомогою каналів Europe by Satellite і Online Press Room (European Commission, 2020a; European Commission, 2020b).

Для забезпечення цілодобового інформування світової громадськості про поточні події в європейських інститутах і Європейському Союзі загалом створено відділ Europe by Satellite, який керує діяльністю двох транс'європейських телевізійних каналів, що транслюються офіційними мовами країн ЄС. Також генеральний директорат Європейської комісії співпрацює з 13 європейськими радіостанціями для транслювання програм про Євросоюз, які об'єднанні в єдину мережу радіостанцій під назвою EURANET (euranetplus-inside.eu) і координуються Deutsche Welle та Radio France International.

Головним електронним ресурсом є веб-сайт Європейського Союзу, через який можна знайти веб-сайти всіх інституцій ЄС, інформацію про офіційних осіб, спільну політику ЄС, рішення, резолюції і регламент роботи; портал працює офіційними мовами Європейського Союзу. В інтернеті, крім відкритих

акаунтів у соціальних мережах, створено розділ на YouTube, який містить інформаційні відеоматеріали про Європейський Союз та його інститути, надані службою аудіовізуальних послуг генерального директорату Європейської комісії із питань комунікацій.

Департамент Європейської комісії з питань комунікації також створив портал безплатної тематичної аудіовізуальної інформації про Європейський Союз, зокрема, кожен користувач може отримати якісні відеоматеріали про ЄС, які подаються в декількох формах stockshot (необроблений оригінальний матеріал), videoclip (короткий фільм про одну подію), video news release (відеоновини), documentary (документальний фільм); аудіоматеріали у форматі mp3 і подкасту; фотоматеріали у форматі jpeg, а також підписатись на розсилання новин. Служба аудіовізуальної інформації при Європейській комісії надає вільний доступ журналістам для роботи, пов'язаної з тематикою Євросоюзу, теле- і радіостудії в головній будівлі Європейської комісії. Також діє віртуальний прес-зал (прес-зал у режимі онлайн), за допомогою якого можна отримати доступ до актуальної інформації та ознайомиться з новинами про важливі події ЄС (Delegation of the European Union to Ukraine, 2011; Pırchenko, 2014).

Практичним проявом реалізації комунікативної політики ЄС є проведення спеціальних інформаційних кампаній щодо інформування громадян. Так, з 2012 р. діє the European Citizens' Initiative, яка зосереджена на ініціюванні європейських публічних дискусій і формуванні спільного європейського громадського простору через реалізацію можливості надання правових пропозицій від громадян до Європейської комісії. Зокрема, громадський комітет, що складається з семи громадян ЄС, які проживають у семи різних державах-членах, можуть

один раз на рік збирати заяви-побажання щодо можливих доповнень або змін. З 2014 р. реалізується Europe for Citizens Programme, яка спрямована на роз'яснення історичних особливостей формування спільного європейського проекту і посилення розуміння громадянами політики ЄС. Для координації взаємодії між різними наднаціональними інституціями ЄС і державами-членами, а також роз'яснення впливу європейської політики на національному і місцевому рівні запроваджено ініціативу Communicating Europe in Partnership. Наразі було обрано такі комунікативні пріоритети, як роз'яснення європейського виборчого процесу, інформування про енергетичні і кліматичні зміни, просування демократичних трансформацій у Центральній та Східній Європі, створення можливостей для розвитку ринку праці тощо. Додатково увага зосереджена на використанні онлайн-платформ для поширення європейських ідей, наприклад через залучення громадян до тематичних інтернет-дискусій і форумів «Дебати про Європу» або висвітлення європейської проблематики на різних аудіовізуальних платформах (Iskra, 2020b).

ЄС прагне стимулювати держави-члени до співпраці у сфері охорони культурної спадщини європейського значення, зокрема у рамках ідеї реалізуються такі ініціативи, як: нагорода «Новий талант в ЄС» (з 2004 р.) для сприяння роботі молодих європейських режисерів, які проходили навчання у рамках програми MEDIA, яка наразі трансформована в ініціативу Creative Europe; премія LUX (з 2007 р.; luxprize.eu) для поширення європейських фільмів по всьому ЄС; ініціатива Creative Europe (з 2014 р.) для підтримки та фінансування кіно- і телепроектів, кіномереж і кінофестивалів; проведення навчальних заходів; надання доступу до ринків збуту і розповсюдження кінопродукції; розвитку відеоігор;

Європейський кінофорум (з 2015 р.) для діалогу між політиками і представниками аудіовізуального сектору. У контексті формування критичного медіамислення у громадян ЄС з 2011 р. European University Institute створив Centre for Media Pluralism and Media Freedom при Центрі перспективних досліджень Роберта Шумана, діяльність якого спрямована на захист медіаплюралізму та свободи медіа в Європі. Продовженням ініціативи стало проведення тижня європейської медіаграмотності у березні 2019 р. (Iskra, 2020a).

Для поширення офіційних заяв і прес-релізів, підтримки комунікації з громадянами європейських країн, проведення комунікативних кампаній, просування європейської політики та проектів ЄС у різних сферах було залучено такий інструмент, як соціальні медіа. Європейська комісія вирішила використовувати ці платформи для спілкування з громадянами і впливовими економічними акторами як доповнення до традиційних медіа, тому в межах Європейського Союзу соціальні медіа використовуються для (European Commission, 2019b; European External Action Service, 2020e): підтримки політичних пріоритетів ЄС за допомогою послідовного та узгодженого розміщення офіційних заяв і прес-релізів; розвитку економічних процесів через інформування громадян, обмін досвідом, взаємодію із зацікавленими сторонами; зв'язку між співробітниками, які можуть використовувати соціальні медіа в особистих і професійних цілях, але згідно з чинним положенням про спілкування службового персоналу в інтернеті (European Commission, 2020c).

Нині ЄС відкрив значний список облікових записів у соціальних медіа для просування регіональних глобальних цілей, у тому числі на Twitter, Facebook, Youtube, LinkedIn, Flickr, Pinterest, Instagram, Spotify, Foursquare, Reddit і Blogs

(рис. 2). Таким чином, за кількістю відкритих акаунтів та охопленням аудиторії ЄС займає перші позиції у світі.

Рис. 2. Діяльність підрозділу зі соціальних медіа і візуальної комунікації при генеральному директораті з питань комунікацій, Європейська комісія

Джерело: складено автором за даними Europa Web Guide: the official rulebook for the European Commission's web presence, 2020, wikis.ec.europa.eu

Внутрішніми комунікативними пріоритетами ЄС до 2025 р. визначено зближення громадян Європи через переосмислення та модернізацію роботи Європейського Союзу, створення стійких регіональних і місцевих громад через узгоджений інтегрований європейський підхід; згуртування місцевих громад через наближення служб ЄС до місця проживання громадян (European Committee of the Regions, 2020). Наднаціональні інституції Європейського Союзу (European Commission, 2013) відіграють ключову роль у реалізації засад європейської політики і сприяють формуванню репутації ЄС. Саме завдяки комунікативній діяльності вони можуть ретранслювати інформацію щодо конкретних питань, тенденцій і викликів,

пов'язаних із політикою ЄС та її реалізацією. Внутрішня комунікація на рівні ЄС стала інструментом стратегічного управління, який забезпечує належне та своєчасне інформування спільноти, а також формує почуття належності до спільних європейських трансформацій. Враховуючи різнотематичний характер діяльності інституцій та їх різні комунікативні потреби і підходи, наднаціональні інституції розробляють власні комунікативні стратегії та плани взаємодії з громадськістю, які відповідають загальним європейським цілям комунікації та інструментам вивчення впливу інформації.

VADEX

РОЗДІЛ 3

ЗОВНІШНЯ КОМУНІКАЦІЯ

НА РІВНІ ЄС

Серед напрямів зовнішньої комунікації на рівні ЄС виокремимо публічну дипломатію та стратегічні комунікації, які належать до компетенції Європейської служби зовнішніх справ. У рамках публічної дипломатії реалізуються ініціативи взаємодії з аудиторією щодо пояснення зовнішньополітичної діяльності ЄС, а у рамках стратегічних комунікацій відбувається вивчення медіапростору щодо розробки заходів протидії дезінформації і реалізація проектів щодо зміцнення медіасередовища та засад громадянського суспільства у сусідніх регіонах (European External Action Service, 2020a).

У публічній дипломатії ЄС виділяють внутрішній і зовнішній виміри, зокрема, внутрішній вимір публічної дипломатії ЄС охоплює комунікацію з населенням країн-членів з метою пояснення змісту і цілей зовнішньої політики ЄС, тоді як зовнішній вимір охоплює співпрацю з країнами у рамках політики сусідства ЄС. Історично першою сформувалася система комунікацій Європейського Союзу з громадськістю держав-членів через реформування інформаційної сфери у 1999 р. та створення Генеральної дирекції у справах преси (нині – Генеральна дирекція з питань комунікації при Європейській комісії). Однією з перших комплексних ініціатив ЄС у сфері публічної дипломатії стала програма співпраці між Європейською комісією та країнами-членами, розрахована на

2001-2004 рр., з метою донесення до населення країн ключових повідомлень за такими темами, як розширення ЄС, майбутнє інтеграційного утворення, свобода, безпека і правосуддя, а також роль Європейського Союзу в світі. При цьому країни-члени ЄС зобов'язались запровадити на національному рівні інформаційні кампанії з просування таких ключових повідомлень, як: Європейський Союз – осередок свободи, процвітання і безпеки для європейців; Європейський Союз – це модель суспільства, заснованого на принципах солідарності, динамізму та поваги до різноманіття. Крім того, Європейська комісія регулярно видає інформаційні матеріали, буклети з усього спектру політичної діяльності ЄС, організовує спеціальні заходи, конференції, конкурси, надає гранти країнам-членам для просування європейських питань на національному рівні.

НАЗВА: Європейська служба зовнішніх справ

ОЧІЛЬНИК: Верховний представник ЄС із закордонних справ і безпекової політики / віце-президент Європейської комісії

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ У СФЕРІ КОМУНІКАЦІЙ:

- Стратегічні комунікації 1: комунікативна політика і публічна дипломатія;
- Стратегічні комунікації 2: оперативні групи та аналіз інформації.

ДОТИЧНІ СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ з питань забезпечення кіберзахисту при Військовому штабі Європейського Союзу та щодо технічної безпеки комунікацій.

Функціонує **144 Представництва Європейського Союзу** у світі, з яких 8 – при міжнародних організаціях.

У сфері публічної дипломатії Представництва ЄС взаємодіють з місцевими цільовими групами, а також займаються розробкою програм у сфері комунікації для зміцнення позитивного сприйняття ЄС у світі. До сфери компетенції делегацій ЄС входить підтримка веб-сайтів мовою країни перебування, організація спеціальних заходів, наприклад, Днів Європи, і поїздок працівників представництв країною перебування, розвиток освітньо-наукових зв'язків, публікація інформаційних матеріалів, моніторинг місцевих медіа, підтримка навчальних програм для журналістів та проведення інших заходів, спрямованих на розвиток діалогу та громадянського суспільства. Результативним інструментом ЄС у сфері публічної дипломатії можна назвати програму візитерів ЄС, що діє з 1974 р. і охоплює Північну і Латинську Америку, Австралію, Нову Зеландію і Японію. Програма відрізняється від інших ініціатив ЄС тим, що вона спрямована не на наукову спільноту, а на молодих фахівців, які можуть з часом впливати на політичне життя своєї країни. У рамках програми відбуваються індивідуальні п'яти-восьмиденні візити, зустрічі з посадовцями ЄС у Брюсселі, Страсбурзі і Люксембурзі.

У дослідженні «Аналіз сприйняття ЄС та європейської політики за кордоном» (2015 р.), проведеному за підтримки Європейської комісії, було представлено рекомендації щодо пріоритетних напрямів розвитку публічної дипломатії ЄС в умовах формування оновленої глобальної стратегії інтеграційного утворення, зокрема йдеться про (European Commission, 2015a):

- створення загальноєвропейської стратегії публічної дипломатії з метою удосконалення інструментарію

забезпечення зовнішньополітичних інтересів на рівні представництв ЄС у третіх країнах;

- координація діяльності держав-членів ЄС з метою розробки спільних стратегічних підходів, а також проведення регулярних й інституціолізованих координаційних загальноєвропейських і національних нарад;

- об'єднання на рівні ЄС бюджетних коштів для активізації діяльності у сфері публічної дипломатії, а також удосконалення системи залучення фахівців до реалізації публічних заходів щодо популяризації ЄС у світі;

- забезпечення децентралізованого прийняття рішень на рівні Представництв ЄС за кордоном у разі непередбачених подій;

- сприяння розвитку культурної дипломатії ЄС через розширення співпраці з третіми країнами та зосередження уваги на взаємодії з молоддю і місцевими діячами культури;

- удосконалення особистісних комунікацій на рівні Представництв ЄС за кордоном для визначення цільових груп та їхніх поглядів щодо зовнішньополітичної діяльності об'єднання, а також формування національних осередків прихильників ЄС;

- створення ланцюжків цільових повідомлень про діяльність ЄС з урахуванням національних інтерпретацій історичних подій та для уникнення євроцентричних конотацій з країнами стратегічними партнерами;

- ініціювання формування європейських фахових мереж для удосконалення стратегії публічної дипломатії ЄС, а також розширення взаємодії з експертами країн перебування для виявлення особливостей формування цільового місцевого дискурсу щодо інтеграційного утворення;

- використання інструментів цифрової дипломатії для ефективного вирішення завдань публічної дипломатії ЄС, зосередження уваги на технічному переоснащенні Представництв ЄС та удосконаленні навичок співробітників при використанні соціальних медіа;

- формування системи моніторингу інформаційно-просвітницької діяльності ЄС за кордоном, а також забезпечення делегацій ЄС узгодженим інструментарієм визначення рівня ефективності їхньої інформаційної роботи.

Додатково серед пріоритетів публічної дипломатії ЄС було виокремлено трансформацію діяльності Представництв ЄС у міжнародному медіапросторі через розробку місцевих інформаційних програм, організацію обміну досвідом представництв ЄС за кордоном із залученням мас-медіа, представлення експертної інформації про подолання європейських криз, співпрацю з впливовими міжнародними та регіональними медіа для поширення інформації про інтеграційне утворення, взаємодію з місцевими авторами, які спеціалізуються на європейських новинах, удосконалення програм обміну, підготовку проєвропейських місцевих повідомлень, розгляд питань про доцільність створення багатомовного інформаційного агентства ЄС, регулярний моніторинг мас-медіа та соціальних медіа. Результатом проведеного дослідження стало рішення ЄС про розробку інструменту партнерства для співпраці з третіми країнами для просування інтересів об'єднання на міжнародній арені, в якому важливу роль відведено заходам у сфері публічної дипломатії.

Під гаслом *Stronger Europe in the World* Європейська служба зовнішніх справ розпочала успішну реалізацію різноматичних медіакампаній, зокрема було проведено

кампанію Europeans Making Difference (рис. 3), спрямовану на громадян Західних Балкан, і кампанію Beach Clean-Up для громадян ЄС, спрямовану на ініціювання громадської підтримки екологічних і кліматичних змін (European External Action Service, 2020b).

Рис. 3. Візуальна ідентифікація кампанії
Europeans Making Difference

Джерело: European External Action Service, 2020с.

В умовах обмеженої комунікації, викликаній пандемією, Європейська служба зовнішніх справ і Представництво ЄС у Відні сприяли проведенню у травні і грудні 2020 р. віртуальних концертів, присвячених 70 річниці Декларації Шумана, 75 річниці Організації Об'єднаних Націй та 250-річчю Л. Бетховена під єдиним гаслом Together as One (рис. 4). Зокрема, було проведено гала-концерти, які демонструвались у режимі онлайн Центром образотворчих мистецтв у Брюсселі BOZAR, а також ініційовано тематичні кампанії UN75 (до річниці заснування ООН), Wien Beethoven 2020 та VTHVN2020 (до річниці народження композитора Л. Бетховена через поєднання культурних акцій у м. Відень і Бонн). У 2021 р. формат проведення кампанії було перенесено на святкування 10 річниці створення Європейської служби

зовнішніх справ через проведення серії заходів під міткою EEAS10 (European External Action Service, 2020d).

Рис. 4. Візуальна ідентифікація кампанії

Together as One

Джерело: European External Action Service, 2020d

ЄС активно використовує потенціал публічної дипломатії для формування привабливого іміджу на міжнародній арені та реалізації пріоритетних зовнішньополітичних інтересів. Дієвість публічної дипломатії як інструменту зовнішньої політики значною мірою пов'язана з її мережевою структурою, оскільки до її реалізації залучаються як урядові структури, так і громадські установи, групи і навіть індивіди, а також з використанням широкого спектру неофіційних форм і методів взаємодії з цільовими аудиторіями, що сприяють подоланню комунікативних бар'єрів і підвищенню довіри до поширюваних повідомлень і публічних заходів (Makarenko et al, 2016).

У 2019 р. було оновлено підхід ЄС до публічної дипломатії і запропоновано заходи, спрямовані на підтримку глобального розвитку «м'якої сили» ЄС шляхом створення альянсів,

діяльність яких зосереджена на подоланні глобальних викликів, поширенні європейських цінностей і принципів, а також розширенні економічного партнерства. Тому перспективними напрямками публічної дипломатії стали проекти, які зосереджені на питаннях глобального порядку денного, демократії, верховенства права, прав людини, поваги до людської гідності, гендерної рівності та солідарності (European Commission, 2019c).

Додамо, що 2020 р. у рамках Інструменту партнерства Європейська комісія розпочала реалізацію рішення щодо перегляду механізмів здійснення публічної дипломатії і культурних відносин ЄС (European Commission, 2020j). Зокрема, увага європейців наразі спрямована на посилення освітньо-наукових зв'язків між ЄС, США і Канадою, проведення тематичних просвітницьких кампаній Представництвами ЄС у АСЕАН, Китаї, Індії, Республіці Корея, Індонезії, Мексиці, а також Центральній і Південній Америці, розширення контактів з представниками громадянського суспільства Японії та РФ, а також поглиблення міжкультурного діалогу ЄС з різними зацікавленими сторонами.

Для досягнення перерахованих цілей передбачається підтримка заходів ЄС щодо зміцнення інституційного, оперативного і мережевого потенціалу зацікавлених сторін за такими напрямками публічної дипломатії, як:

- розширення освітньо-наукової діяльності у рамках ініціатив Жана Моне, надання стипендій за програмою Шумана-Фулбрайта та ініціювання просвітницької діяльності в США і Канаді з метою формування нового покоління трансатлантистів;
- поглиблення політичного співробітництва і партнерства між ЄС, азійськими і латиноамериканськими країнами, а також заохочення програми навчання перекладачів між ЄС і Китаєм;

- залучення до взаємодії представників громадянського суспільства ЄС, Японії та РФ;

- сприяння взаємодії з культурними операторами у всьому світі та посилення ролі культури у зовнішніх відносинах ЄС для просування європейських політичних цінностей (European Commission, 2020j).

У рамках публічної дипломатії ЄС приділяє значну увагу культурним програмам. Культурна дипломатія поширюється, насамперед, на країни-члени ЄС, але багато ініціатив розраховані на країн-сусідів і треті держави, зокрема, культурна дипломатія країн-членів ЄС реалізується за такими основними напрямками, як: просування національної культури; поширення теле- і радіомовної продукції; розвиток туристичної привабливості; популяризація освітніх програм. Додамо, що стратегія ЄС для підтримки міжнародних культурних відносин інституцій ЄС, співпраці між європейським і глобальним культурним сектором, а також зміцнення громадських ініціатив через спеціальні тренінги і обміни реалізується з 2016 р. спочатку через запуск Cultural Diplomacy Platform, а згодом – через її трансформацію у Cultural Relations Platform (квітень 2020 р.) (European Commission, 2016a; European Commission, 2016b; CRP, 2020). Основним завданням платформи стало розкриття культурного потенціалу ЄС для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, подолання проявів радикалізації через демонстрацію цінності культурного різноманіття і посилення ролі ЄС в охороні світової культурної спадщини. Подальші ініціативи наднаціональних інституцій ЄС у культурній сфері зосереджені на посиленні зовнішнього виміру європейської культури та розробці стратегічного підходу до розбудови зовнішніх культурних зв'язків.

Відзначимо, що формування культурної дипломатії ЄС відбувалось у рамках програм «Культура 2000» та «Культура 2007–2013», де співфінансувалось понад 1500 проектів, спрямованих на поширення ідей європейської культурної спадщини, сприяння культурному обміну, мистецтву і художньому перекладу. Крім цього, було реалізовано декілька цільових ініціатив щодо поширення європейських культурних цінностей і поєднання їх з освітою, зокрема, у рамках ініціативи Connect (1999-2001) було надано підтримку 92 проектів, що поєднали освіту, культуру, інновації, науку та ІКТ; у рамках молодіжних програм ЄС (2000-2006; 2007-2013) було ініційовано вивчення ідей європейського культурного різноманіття з наголосом на міжкультурному діалозі, що допомагає встановити взаємну довіру та виховати дух толерантності; у рамках співпраці Європейської комісії з EUNIC (European Union National Institutes for Culture / Об'єднання національних культурних інститутів ЄС) започатковано формування спільного європейського культурного і мовного простору, що сприяє розвитку європейської мобільності (European Commission, 2007a).

Зовнішньополітичні аспекти культурної взаємодії ЄС з третіми країнами також були реалізовані на рівні програми European Agenda for Culture (European Commission, 2007b) і стосувались заходів збереження та реставрації об'єктів культурної спадщини, виготовлення творів мистецтва, створення або реставрації музеїв, розбудови потенціалу місцевих організацій у сфері культури, захисту і просування культурних прав, прав корінних народів, а також прав меншин.

У 2018 р. Європейська комісія представила оновлену програму New European Agenda for Culture (European Commission, 2018b), в якій увагу зосереджено на зміцненні

міжнародних культурних відносин ЄС через підтримку культури як рушія сталого соціального та економічного розвитку, сприяння міжкультурному діалогу та посилення співпраці щодо питань збереження культурної спадщини. Зокрема, було реалізовано проекти щодо сприяння розвитку культурного і творчого потенціалу Західних Балкан у рамках програми Creative Europe; запуску третього етапу культурної програми для Східного партнерства і зміцнення засад громадянського суспільства у середземноморських країнах; підготовки до створення європейських будинків культури у країнах-партнерах; розробки стратегії культурного співробітництва у близькосхідному, північноафриканському і латиноамериканському регіонах; посилення культурного діалогу з Китаєм і оновлення взаємодії з Японією у сфері цифровізації культурного сектору; створення онлайн-каталогу європейських фільмів; формування загальноєвропейської мережі цифрових культурних центрів для підтримки цифрової трансформації ЄС; ініціювання освітніх програм наставництва для аудіовізуальних професіоналів, зокрема жінок, щоб допомогти розвинути їх здібності; стимулювання поєднання мистецтва і сучасних технологій для стійкого соціально-економічного розвитку інтеграційного утворення.

У 2021 р. буде затверджено програму Creative Europe на 2021-2027 рр., де визначено заходи щодо посилення конкурентоспроможності культурного і творчого секторів держав-членів на європейському і міжнародному рівнях; сприяння мобільності митців ЄС у рамках об'єднання і за його межами; посилення фінансової підтримки малих і середніх підприємств у сфері культури; сприяння використанню інновацій для розширення аудиторії, розвитку нових бізнес-моделей та управління креативною індустрією ЄС.

Фінансування програми відбувається у рамках підпрограми у сфері культури, бюджет якої становить 31 % від загального обсягу фінансування і спрямований на підтримку культурного та мовного різноманіття культурної спадщини ЄС через адаптацію до цифрових технологій та інноваційних стратегій; підпрограми MEDIA, на яку припадає 56 % фінансування, спрямованого на посилення конкурентоспроможності аудіовізуального сектору, формування сучасних цифрових навичок у аудіовізуальних професіоналів, ініціювання обміну знаннями у сфері цифрових технологій та аудіовізуальних проєктів (фільмів, телевізійних програм, інтерактивних ігор) на засадах європейського і міжнародного співвиробництва; міжгалузевої підпрограми, 13 % фінансування якої охоплює механізм залучення малих і середніх підприємств ЄС до міжкультурної взаємодії (European Parliament, 2020b).

Відзначимо, що поточний план ЄС у сфері культурної політики упродовж 2019-2022 рр. зосереджений на таких пріоритетах європейського співробітництва, як (European Commission, 2020k):

- сприяння сталому розвитку культурної спадщини;
- формування соціальної згуртованості громадян ЄС;
- створення умов підтримки художників, культурних і творчих професіоналів, які працюють у рамках європейської тематики;
- дотримання гендерної рівності;
- розширення міжнародних культурних відносин.

Європейська служба зовнішніх справ разом з іншими наднаціональними інституціями ЄС підтримують взаємодію з різними зацікавленими сторонами, залучаючи їх до співпраці і поглиблення міжкультурного діалогу, зокрема (European Commission, 2020L):

1. для країн-кандидатів і потенційних кандидатів у рамках Інструменту передвступної допомоги (Instrument for Pre-Accession Assistance; IPA), Інструменту технічної допомоги та обміну інформацією (Technical Assistance and Information Exchange; TAIEX), програми Twinning щодо інституціональної трансформації органів державної влади та Interreg B щодо транснаціональної співпраці забезпечується підтримка Західних Балкан у підготовці до вступу в ЄС, розвитку проектів культурної співпраці, здійснення спільних заходів протидії незаконній торгівлі предметами мистецтва і культури тощо.

2. для європейських країн-сусідів у рамках Європейської політики сусідства (European Neighbourhood Policy; ENP) відбувається фінансування культурних проектів двостороннього, регіонального і транскордонного спрямування для Алжиру, Вірменії, Азербайджану, Білорусії, Єгипту, Грузії, Ізраїлю, Йорданії, Лівану, Лівії, Молдови, Марокко, Палестини, Сирії, Тунісу та України. Крім цього, до програми Creative Europe окремо долучено Вірменію, Грузію, Молдову, Туніс та Україну.

3. для країн Південного партнерства (Алжиру, Єгипту, Ізраїлю, Йорданії, Лівану, Лівії, Марокко, Палестини, Сирії та Тунісу) здійснюється підтримка розвитку громадянського суспільства, розширення особистісних контактів, залучення молоді до формування інклюзивного і демократичного суспільства за допомогою участі у проекті SAFIR. У цілому ЄС сприяє розвитку культури для розширення зайнятості населення, здійснення демократизації країн, поширення засад толерантності і політико-безпекової стабілізації регіону.

4. для країн Східного партнерства (Азербайджану, Білорусь, Вірменії, Грузії, Молдови та України) реалізується

культурна співпраця у рамках багатосторонньої платформи EU4Culture, що спрямована на зміцнення зв'язків між культурою та економікою, поглиблення міжкультурного діалогу, реформування культурної політики і підвищення професіоналізму представників культурного і творчого секторів.

5. для країн, що розвиваються, здійснюються програми, спрямовані на розвиток співробітництва у сфері культурного партнерства, збереження культурної спадщини, розширення можливостей працевлаштування, підтримку культурних і творчих галузей для забезпечення соціально-економічного розвитку, поглиблення міжкультурного діалогу, запобігання конфліктам і формування засад соціальної інклюзії. Зокрема, упродовж 2014-2020 рр. Європейський Союз запровадив такі програми, як АСП-EU Culture programme 'Toward a viable cultural industry' (40 млн євро), CREATIFI – Creative Industry Financing initiative (20 млн євро), TransCultura in the Caribbean (15 млн євро) тощо.

6. для стратегічних партнерів (Бразилії, Канади, Китаю, Індії, Мексики, Японії, Республіки Кореї, РФ, ПАР та США) розвиваються окремі проекти, які зосереджуються як на формуванні засад громадянського суспільства у країнах-партнерах, так і поглибленні культурної міжсекторальної співпраці або збереженні культурної спадщини.

Відзначимо, що новий Інструмент сусідства, розвитку і міжнародного співробітництва (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument; NDICI) стане головним фінансовим механізмом ЄС покликаним сприяти сталому розвитку, процвітанню, миру і стабільності, а також включатиме просування ініціатив європейського культурного

і творчого секторів упродовж 2021-2027 рр. на регіональному і міжнародному рівні.

Для підтримки зовнішньополітичної діяльності засобами цифрової дипломатії Європейський Союз намагається задіяти механізми узгодження та обміну інформацією щодо спільних загальноєвропейських інтересів, вироблення спільної позиції зі сприйняття та аналізу різних міжнародних подій, узгодження позицій національних урядів з європейською політичною поведінкою щодо визначення цілей та пріоритетів ЄС стосовно третіх країн, якщо дипломатичні інструменти виявляються недостатніми для забезпечення спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС (рис. 5).

Рис. 5. Головні напрями публічної та цифрової дипломатії ЄС.
Джерело: складено автором.

З огляду на окреслені напрями, створено офіційні акаунти зовнішньополітичного відомства і представництв ЄС за кордоном у соціальних медіа (рис. 6). Крім всесвітньо популярних профілів у Facebook, Twitter, Instagram та YouTube, відкрито тематичні акаунти у національних соціальних медіа, як, наприклад, Sina Weibo, Tencent Weibo, Vimeo, Vk.Com або Flickr, що свідчить про бажання ЄС спілкуватись з аудиторією

не лише рідною мовою, але й враховувати культурні і ментальні особливості різних регіонів світу (Oberer, 2012; European External Action Service, 2020e).

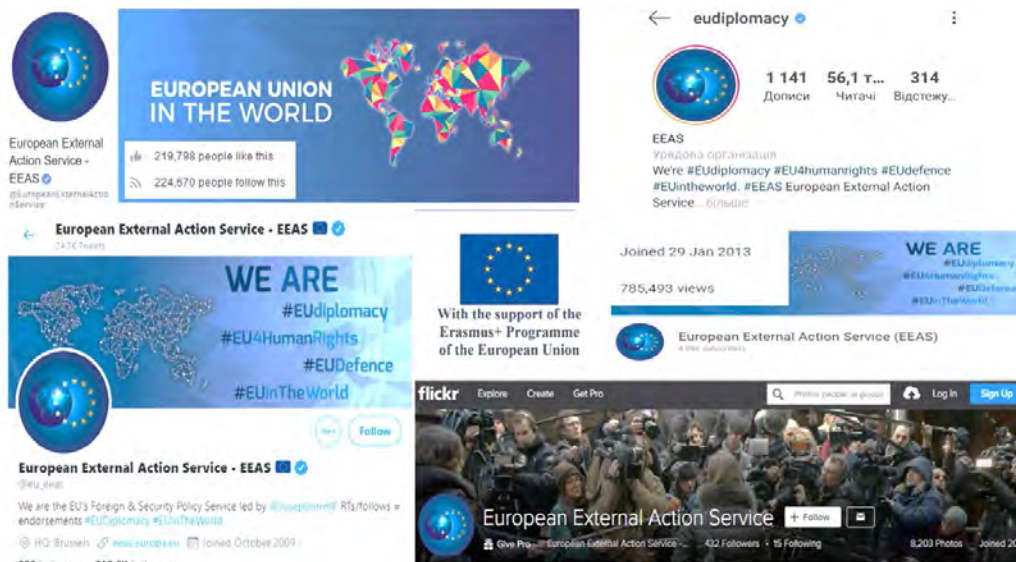

Рис. 6. Представництво Європейської служби зовнішніх справ у соціальних медіа; дані представлено на початок 2020 р. Джерело: складено автором.

Для формування позитивного іміджу Верховного представника ЄС із закордонних справ і безпекової політики / віце-президента Європейської комісії Дж. Боррелля було створено особистий блог A Window on the World (рис. 7), де поряд з публікаціями у блозі можна ознайомитись з інтерв'ю, виступами, коментарями і відеоматеріалами за участю європейського лідера.

У сучасній ситуації подолання викликів нестабільності очільникам наднаціональних інституцій ЄС доводиться вирішувати завдання, пов'язані з реалізацією міжнародного статусу об'єднання в політичній та безпековій сферах з одночасним захистом внутрішніх та зовнішніх інтересів в умовах непередбачуваності інтеграційних процесів.

Рис. 7. Особистий блог Дж. Боррелля A Window on the World
Джерело: European External Action Service, 2021.

За визначенням Х. Солани, колишнього верховного представника ЄС з питань зовнішньої і безпекової політики, наразі зовнішні комунікації ЄС передають спосіб розуміння світу, свободи, особистих прав та ідеї справедливості, які безпосередньо пов'язані з європейськими цінностями. Тому один із способів, яким ЄС може досить успішно реалізовувати свою зовнішню політику, підкреслює фахівець, виступати у ролі переговорника, оскільки численні міжнародні актори розглядають ЄС як досвідченого посередника у врегулюванні конфліктів. Крім того, зовнішні комунікації є тим необхідним інструментом, який дозволяє ЄС захищати європейські інтереси (Solana, 2016).

Роль стратегічних комунікацій у просуванні цілей політики ЄС у країнах-сусідах узагальнена в Декларації, що була ухвалена на саміті Східного партнерства 2015 р. (рис. 8) Керівними принципами документу визначено, що стратегічні комунікації ЄС зосереджені на розвитку позитивних і ефективних повідомлень про регіональну політику ЄС, формуванні позитивного ставлення до політичних та економічних реформ, ініційованих ЄС, а також розробці реакції

на дезінформацію, пов'язаною з ЄС. До основних напрямів діяльності належить представлення спеціальних матеріалів щодо пріоритетів функціонування об'єднання, які будуть надаватися у розпорядження політичного керівництва та делегацій ЄС, а також проведення комунікативних кампаній, спрямованих на ключові аудиторії. При цьому зроблено акцент на створенні ефективних мережевих зв'язків, які мають ключове значення для посилення результативності й ефективності комунікативної діяльності. Такі мережі формуються з ключових комунікаторів у дипломатичних установах і делегаціях ЄС, однодумців з третіх країн, регіональних і міжнародних організацій, а також країн-партнерів. Паралельно сформовані мережі для взаємодії з представниками медіа та громадянського суспільства з метою забезпечення узгодженої регіональної комунікації ЄС.

Рис. 8. Еволюція спільних і координаційних дій ЄС щодо протидії дезінформації

Джерело: European Commission, 2021.

Європейська служба зовнішніх справ створила спеціальні оперативні групи з питань стратегічних комунікацій, що

складаються з експертів, що володіють відповідними мовними навичками і знаннями, для розробки стратегій реагування на виявлені факти поширення неправдивої інформації. Оперативні групи співпрацюють зі службами Європейської комісії, щоб забезпечити скоординований та послідовний підхід до здійснення регіональної комунікації. З огляду на посилення інформаційної дезорієнтації європейського простору Європейська служба зовнішніх справ створила Оперативну групу зі стратегічних комунікацій для Західних Балкан і Південну оперативну групу зі стратегічних комунікацій для країн Близького Сходу, Північної Африки та регіону Перської затоки. Додамо, що з 2015 р. діє Східна оперативна група зі стратегічних комунікацій для Азербайджану, Вірменії, Білорусі, Грузії, Молдови та України, яка розробляє комунікативні матеріали і кампанії, покликані роз'яснити політику ЄС в країнах Східного партнерства.

Так як Східна оперативна група зі стратегічних комунікацій продемонструвала свою ефективність щодо протидії дезінформації, то на рівні наднаціональних інституцій було прийнято рішення про розширення діяльності Оперативних груп зі стратегічних комунікацій для Західних Балкан, країн Близького Сходу, Північної Африки і регіону Перської затоки з метою підвищення інформування про негативний вплив дезінформації на політичну, економічну та безпекову стабільність регіонів.

У перспективі відбудуватиметься розширення кількості залученого персоналу до названих оперативних груп при Європейській службі зовнішніх справ, подвоєння бюджету, спрямованого на протидію гібридним загрозам ЄС, а також поглиблення взаємодії між Європейською комісією і Європейською службою зовнішніх справ щодо планування тематичних комунікативних кампаній (European Parliament, 2018).

Наразі підрозділ зі стратегічних комунікацій при Європейській службі зовнішніх справ займається виявленням та спростуванням дезінформації шляхом удосконалення медіамоніторингу, а також розширення співпраці з міжнародними партнерами. Зокрема, було створено портал EUvsDisinfo.eu (рис. 9), де зафіксовано виявлені випадки дезінформації, розроблено платформу та мережу Rapid Alert System, яка дозволила скоординувати спільну реакцію держав-членів та установ ЄС на дезінформацію у режимі реального часу. У контексті європейських виборів 2019 р. підрозділ разом з Європейською комісією і Європейським парламентом провів кампанію щодо підвищення обізнаності про негативний вплив дезінформації на медіапростір і функціонування громадянського суспільства ЄС (European External Action Service, 2020b).

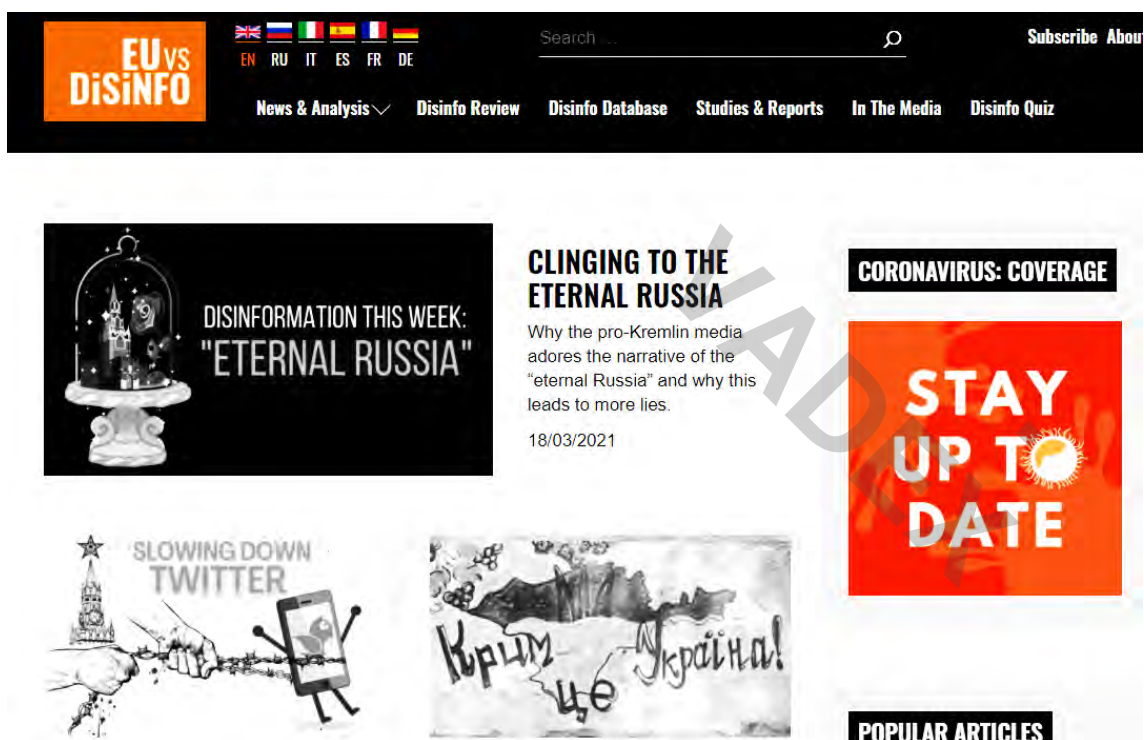

Рис. 9. Портал EUvsDisinfo.eu

Джерело: euvsdisinfo.eu

Додамо, що з червня 2020 р. розпочала діяльність Європейська обсерваторія цифрових медіа (European Digital Media Observatory; edmo.eu), яка покликана забезпечити взаємодію між представниками медіа, політиками, науковцями і зацікавленими сторонами у сфері підвищення інформаційної грамотності. Загалом центр дозволить створити необхідну інфраструктуру для транскордонної діяльності щодо протидії дезінформації (рис. 10), а також відкрити національні або регіональні центри досліджень цифрових медіа у державах-членах ЄС.

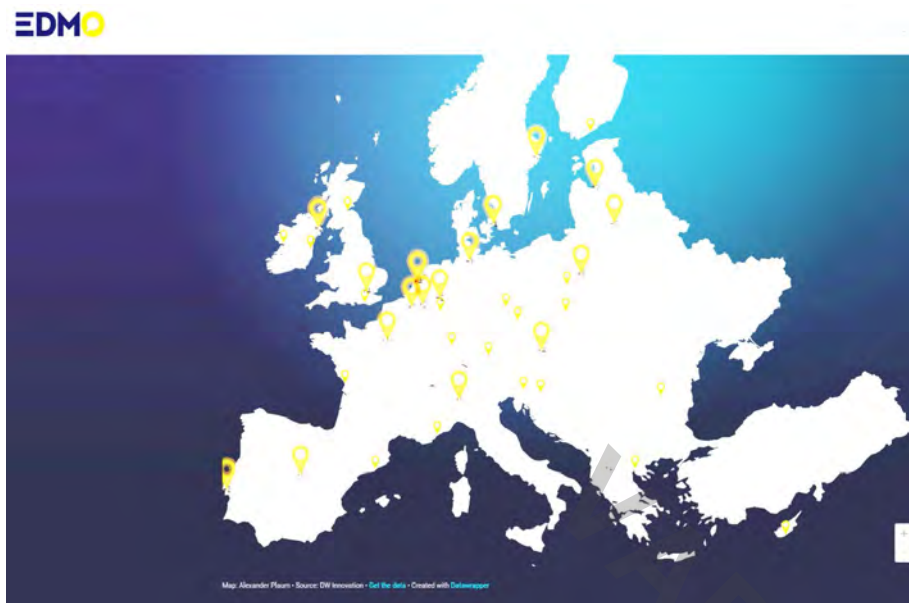

Рис. 10. Мережа перевірки правдивості даних, яка створена в ЄС і Великій Британії

Джерело: edmo.eu

Таким чином, ЄС зможе забезпечити координацію дослідницької діяльності щодо вивчення деструктивних інформаційних впливів на європейську спільноту; відкрити громадський портал для медіапредставників, науковців, викладачів і громадян ЄС щодо підвищення обізнаності,

зміцнення стійкості до дезінформації у мережі Інтернеті та організації кампаній з медіаграмотності; організувати підтримку органів влади держав-членів ЄС щодо регулярного онлайн-моніторингу інформаційного простору для обмеження впливу дезінформації на відповідні політичні рішення (European Commission, 2020m).

Зауважимо, що гібридні стратегії і тактика проведення інформаційних операцій із використанням деструктивної пропаганди були продемонстровані у Балканському конфлікті, застосовані різними міжнародними акторами на Близькому Сході, в Афганістані, на пострадянському просторі, зокрема у Молдові, Грузії, Україні. Експансія в інформаційному просторі, на погляд фахівців, стала «ключовою і найнебезпечнішою складовою гібридної війни РФ в країнах Європи», враховуючи, що деструктивний медіавплив здійснюється у рамках російської програми дезінформації та антиєвропейської пропаганди, що потребує зусиль європейських країн для протидії інформаційному тиску. Зокрема, ЄС здійснює проект протидії деструктивній пропаганді РФ в Європі, враховуючи, що комітет Європейського парламенту із закордонних справ підтримав виділення коштів для боротьби з дезінформацією і фейковими повідомленнями, в тому числі й проект створення європейських російськомовних медіа для спростування деструктивної інформації. Зокрема, у 2015 р. запущено роботу Центру ЄС щодо аналізу гібридних загроз (EU Hybrid Fusion Cell) для збору інформації та розвідувальних даних для інформування осіб, що приймають рішення як у наднаціональних інституціях ЄС, так і державах-членах (European External Action Service, 2018).

У відповідь на рішення ЄС щодо посилення протидії агресивній пропаганді РФ у державах-членах об'єднання було створено спеціальні установи і підрозділи: зокрема у Великій

Британії (Національний підрозділ Ради національної безпеки для протидії дезінформації іноземних держав в цілому і Росії зокрема), у Франції (Французька адміністрація, парламент та громадські об'єднання), у ФРН (підрозділи Німецького розвідувального агентства та Федерального міністерства внутрішніх справ) і спеціальні державні інституції – у Польщі (Фундація «Центр аналізу пропаганди та дезінформації»), в Чехії (Центр боротьби з тероризмом і гібридними загрозами), у Фінляндії (Європейський центр протидії гібридній війні).

Поширення деструктивної інформації з Росії в країнах Європи відзначається спрямованістю пропагандистського контенту проти критично важливих сфер життєдіяльності і функціонування європейського співтовариства та зумовлює необхідність створення спільного механізму протидії і попередження інформаційно-пропагандистського втручання у діяльність європейських акторів у рамках політичної компетенції наднаціональних та національних інституцій. З'ясування потенційних ризиків у сфері інформаційної безпеки важливе для окреслення їх характерних особливостей та засобів використання у контексті просування пріоритетних інтересів України на міжнародній арені і для переконання світової громадськості й внутрішньої спільноти у правильності рішень політичних та безпекових інститутів щодо захисту базових пріоритетів держави.

РОЗДІЛ 4

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ

КОМУНІКАЦІЙ ЄС

Інноваційна політика ЄС є однією зі складових стратегій розвитку об'єднання, що зумовлює удосконалення цифрової економіки, в якій наука та знання стають базою для розвитку високих технологій, а визначальними характеристиками виступають діджиталізація й інтелектуалізація, що впливають на конкурентоспроможність ЄС на міжнародному рівні. Європейські експерти зазначають, що можливості обміну цифровими продуктами і послугами визначають обсяг світового і регіонального попиту, стимулюють інвестиції в індустрію високих технологій, створюють нові потужності для співробітництва, які характеризують потенціал майбутньої економіки (Pringle, 2019). Тому для зміцнення європейського дослідницького простору, підвищення інноваційного потенціалу ЄС, забезпечення конкурентоспроможності Європи і зміцнення основних європейських цінностей було започатковано програму Horizon Europe (2021-2027), яка прийшла на зміну Europe 2020 та Horizon 2020 (European Commission, 2020d).

З огляду на те, що реалізація ключових пріоритетів діджиталізації ЄС (рис. 11) дозволить забезпечити світове політико-економічне лідерство, Європейська комісія також розробила стратегію єдиного цифрового ринку, функціонування якого дозволить об'єднати окремі цифрові ринки Європи,

скоординувати різні національні стандарти, переглянути і гармонізувати національні закони про авторське право, забезпечити транскордонну електронну торгівлю і підтримку нового підходу до конкуренції між європейськими підприємствами, що пропонують аналогічні цифрові товари та послуги, розширити можливості щодо купівлі і продажу активів у цифровому форматі. За умови успішного виконання завдань, стратегія єдиного цифрового ринку має стати ключовим елементом прискореного зростання європейської цифрової економіки (European Commission, 2015d).

Рис. 11. Вплив технологічних змін на діяльність європейських наднаціональних інститутів

Джерело: складено автором.

Сучасними трендами європейського цифрового ринку можна називати інноваційні технологічні розробки, серед яких телекомунікаційні системи 5G, сучасні «хмарні» технології, блокчейн і технології DLT, які можуть забезпечити високий рівень конкурентоспроможності європейських телекомунікаційних компаній. Інноваційні технології можуть використовуватися як інструментарій систем штучного

інтелекту для збирання й аналізу даних у режимі реального часу, а також для оновлення інфраструктури «хмарного» сервісу, а потенціал розвитку мереж нового покоління сприятиме перегляду форм та інструментів передачі і отримання будь-яких даних у сфері політики, економіки та безпеки (European Commission, 2020e). У 2020 р. Європейська комісія представила Data Strategy та White Paper on Artificial Intelligence, де розкрито особливості формування єдиного ринку даних, який забезпечить глобальну конкурентоспроможність Європи та суверенітет даних. Спільний європейський простір даних зможе сприяти покращенню охорони здоров'я, створенню безпечних і чистих транспортних системи, зменшенню витрат на державні послуги та підвищенню рівня енергоефективності (European Commission, 2020f).

Ще одним з проявів поглиблення процесів діджиталізації ЄС стала реалізація європейської квантової флагманської ініціативи (Quantum Technologies Flagship), яка була започаткована ще у 1998 р. та оновлена у 2018 р. Діюча програма, що розрахована до 2027 р., охоплює такі сектори, як квантова комунікація, квантові обчислення, квантове моделювання, квантова метрологія та зондування і фундаментальні наукові дослідження щодо квантових технологій. Європейська квантова флагманська ініціатива буде підтримуватися програмою «Цифрова Європа», щоб розвивати і зміцнювати стратегічні цифрові можливості ЄС, а також програмою Horizon Europe, що сприятиме інноваційним науковим і прикладним дослідженням. Представники Генерального директорату Європейської комісії з питань комунікаційних мереж, змісту і технологій та Європейського космічного агентства за участі Генерального директорату з питань внутрішнього ринку, промисловості та підприємництва

підписали технічну угоду про співпрацю в розробці інфраструктури квантової комунікації, що стимулюватиме ринок, на якому промислові суб'єкти ЄС можуть стати лідерами у галузі квантових технологій (European Commission, 2020g).

Політика ЄС щодо квантових комунікацій ґрунтується на документі Quantum Manifesto (2016), який ухвалили провідні європейські експерти у сфері науки, промисловості і державного управління щодо майбутнього квантових інновацій. Передбачається, що розвиток можливостей Європи у сфері квантових технологій створить нову промислову екосистему, засновану на знаннях, що приведе до довгострокових економічних, наукових і суспільних перетворень. Важливим інструментом для впровадження квантових комунікацій є необхідність розробки законодавчих стандартів щодо включення квантової криптографії в угоди про вільну торгівлю, регулювання експорту технологій подвійного використання, зменшення обмежень тощо. Запропоновано також вжити заходи щодо захисту європейських ноу-хау, щоб забезпечити квантове лідерство ЄС у світі (European Commission, 2018a).

Упровадження європейської квантової флагманської ініціативи сприяло підписанню декларації, згідно з якою країни-підписанти спільно вивчатимуть питання розробки і розвитку квантової комунікаційної інфраструктури, яка дозволить передавати і зберігати інформацію та дані й забезпечити на найвищому рівні комунікаційні активи по всьому ЄС. Очікується, що ініціатива буде сприяти розвитку в країнах ЄС квантових технологій та їх застосування для зміцнення кібербезпеки і конкурентоспроможності європейської промисловості (European Commission, 2020h; European Commission, 2020i).

У 2021 р. лідери ЄС наголосили на необхідності зміцнення цифрового суверенітету ЄС через удосконалення «Цифрового компасу 2030 р.» з метою підготовки оновленої програми цифрової політики. Крім цього, вони підтвердили зобов'язання досягти консенсусного рішення щодо міжнародного цифрового оподаткування у рамках Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) до середини 2021 р. У цілому головними напрямками цифрової політики ЄС до 2023 р. стануть:

- забезпечення цифрового суверенітету, що означає формування дієвого спільного цифрового ринку, який ґрунтується на чітких правових нормах і правилах, здійснює автономний технологічний вибір і пропонує власні цифрові рішення;

- посилення, модернізація та уточнення правил надання цифрових послуг, щоб забезпечити безпеку користувачів у інтернеті та дозволити інноваційному цифровому бізнесу якісно розвиватися;

- створення загальноєвропейських спільних взаємодіючих просторів даних у таких стратегічних секторах, як енергетика, мобільність та охорона здоров'я;

- адаптація систем оподаткування країн ЄС для фіксації прибутків від цифрової діяльності;

- збільшення європейських і національних державних та приватних інвестицій у дослідження, інновації і впровадження штучного інтелекту;

- удосконалення хмаринних, високопродуктивних і квантових технологій та обчислень;

- забезпечення гігабітного підключення і безперебійного покриття 5G для всіх європейських домогосподарств;

- посилення захисту ЄС від кіберзагроз, забезпечення безпечного онлайн-простору за допомогою квантового шифрування і надання доступ до даних для судових і правоохоронних цілей;

- розробка загальноєвропейського механізму безпечної публічної електронної ідентифікації (e-ID) через формування сумісних цифрових підписів, щоб забезпечити контроль над онлайн-ідентифікацією і даними, а також мати доступ до державних, приватних і транскордонних цифрових послуг;

- удосконалення цифрової освіти та підвищення кваліфікації робочої сили;

- підвищення ефективності та результативності цифрових судових процесів, е-спілкування між сторонами, електронної передачі документів тощо (Council of the EU and European Council, 2021).

Потужна цифрова складова у регіональній політиці ЄС включає впровадження новітніх ІКТ у країнах-партнерах та регіонах відповідно до зобов'язань Європи щодо порядку денного сталого розвитку 2030 р. ЄС підтримуватиме цифрову трансформацію різних регіонів для створення єдиного цифрового ринку, сприятиме координації законодавства різних країн з європейськими стандартами захисту даних, активно просуватиме свою модель безпечного та відкритого глобального інтернету, приєднання торгових партнерів ЄС до міжнародних стандартів 5G та інтернету-речей. Європа також прагне лідирувати у процесі прийняття та стандартизації нового покоління технологій, а саме блокчейну, квантових технологій, алгоритмів та інструментів для забезпечення обміну даними та використання даних (Leijten, 2019).

Сучасна політика європейської інтеграції є позитивним процесом для зміцнення позицій Європейського Союзу в світі,

оскільки Європа підтримує запровадження інноваційних інформаційних технологій, реалізацію спільної зовнішньої та безпекової політики, розвиток європейської інформаційної економіки, формування системи європейського інформаційного права. Глобальні процеси впливають на національні та регіональні відносини, і завдання європейської спільноти полягає в узагальненні позитивних і негативних наслідків становлення інформаційного суспільства, трансформації демократичних інститутів, забезпечення основних прав і свобод людини в умовах євроінтеграції, в захисті плюралізму і незалежності медіа, збереженні національної спадщини, культурної самобутності та мовного розмаїття країн Європи.

АНТОЛОГІЯ

...Концепція інформаційної безпеки ЄС зумовлює пошук спільних рішень щодо протидії інформаційним та комунікаційним загрозам, визначає пріоритети діяльності безпекових інституцій щодо вироблення загальної стратегії європейської інформаційної безпеки, протидії кібервійнам, інформаційному тероризму та боротьби з інформаційною злочинністю.

План дій ЄС у сфері інформаційної безпеки стосується реалізації загальної стратегії, тобто стратегічного аналізу і планування щодо протидії інформаційним загрозам у контексті співробітництва з Радою Безпеки ООН; зміцнення стратегічного партнерства щодо протидії інформаційним загрозам з такими країнами, як США, Японія, Китай, Канада та Індія; вдосконалення нормативної бази ЄС з інформаційної безпеки, зокрема, прийняття конвенцій, директив, рекомендацій та резолюцій про європейську інформаційну безпеку та

конфіденційність електронних комунікацій; визначення та оцінки інформаційних загроз для критично важливих сфер життєдіяльності європейського співтовариства; розробки засад європейської та національної політики інформаційної безпеки і зростання ролі ЄС у забезпеченні регіональної інформаційної безпеки.

Пріоритетного значення у рамках Європейського Союзу набуло забезпечення захисту приватного життя і персональних даних в умовах транскордонної електронної комунікації. Низка ініціатив Європейського Союзу спрямована на створення відповідної правової основи і встановлення інституційних та організаційних механізмів забезпечення інформаційної безпеки (Директиви Європейського парламенту і Європейської ради 95/46/ЄС від 24 жовтня 1995 р. і 2002/58/ЄС від 12 липня 2002 р., Директиви 2002/20/ЄС, 2002/21/ЄС, 2002/22/ЄС від 7 березня 2002 р., Регламент Європейського парламенту і Європейської ради від 18 грудня 2000 р., Рекомендації Європейської ради від 25 червня 2001р., Резолюція Європейської ради від 18 лютого 2003 р., документів 2005–2016 рр.), де зафіксовано визначення нових загроз для демократії, прав людини і систем державного управління, оскільки високотехнологічні загрози характеризуються ознаками системно організованих впливів щодо державних і комерційних структур ЄС.

18 грудня 2000 р. на основі відповідних директив були прийняті Правила Європейського парламенту і Європейської ради про захист персональних даних в умовах автоматизованої обробки та транскордонного їх переміщенні органами і установами Європейського Співтовариства (№45/2001). Вони орієнтовані на захист фундаментальних прав і свобод фізичних осіб, особливо прав на недоторканність приватного життя, на визначення прав і обов'язків у зв'язку зі збереженням, обробкою

і використанням, у тому числі передачею і розкриттям, таких даних, а також передбачають відповідальність за порушення цих зобов'язань.

У сфері протидії кіберзлочинності ЄС ініціював проведення огляду існуючого законодавства європейських держав і підтримав розробку та прийняття Європейської конвенції про кіберзлочинність, визнав її базовим документом, спрямованим на розвиток національного законодавства, відповідних норм матеріального і процесуального права, а також активізацію європейського права в цій галузі з метою захисту суспільства від кіберзлочинності. 30 травня 2001 р. Європейська рада прийняла резолюцію «План дій «Електронна Європа»: мережева та інформаційна безпека», а 28 січня 2002 р. – резолюцію про єдиний підхід і конкретні дії у галузі інформаційної безпеки. Вона закликала держави-члени ЄС активізувати проведення освітніх програм з метою підвищення обізнаності про інформаційну безпеку, проводити обмін досвідом в галузі управління безпекою і зміцнювати діалог ЄС з іншими міжнародними організаціями. У резолюції підкреслено важливість роботи з приватним сектором і проведення активних наукових досліджень у таких сферах, як підвищення надійності мереж і зміцнення їх безпеки, криптографія, забезпечення недоторканності приватного життя. Особливий акцент зроблено на прийнятті стандарту ISO 15408 (спільні критерії) для забезпечення взаємного визнання сертифікатів на апаратні і програмні продукти, що видаються у різних країнах ЄС.

Результатом роботи стало заснування на початку 2004 р. Європейською радою і Європарламентом Європейського агентства мережевої та інформаційної безпеки (ENISA), основна мета якого – сприяння розвиткові культури безпеки мереж та інформації в ЄС. Європейське агентство мережевої та

інформаційної безпеки не виконує оперативних функцій; його роль полягає в тому, щоб виступати як центр компетенції для Європейської комісії, держав-членів і ділового співтовариства, сприяти загальноєвропейському співробітництву, обмінові передовим досвідом, підвищувати поінформованість і здійснювати консультавання з питань дослідницької програми Європейської комісії у контексті осмислення ризиків і загроз, що з'являються.

Європейський Союз бере участь у Форумі Груп реагування на надзвичайні ситуації у комп'ютерній галузі шляхом функціонування європейської цільової групи сприяння співробітництву між Групами реагування на надзвичайні ситуації у комп'ютерній галузі (TF-CSIRT). Ще один напрямок роботи під егідою ЄС – стимулювання взаємного визнання сертифікатів, що видаються державами Європейського Союзу щодо апаратних і програмних засобів, а також засобів забезпечення інформаційної безпеки і захисту. У рамках цієї діяльності в 1999 р. була підписана Європейська угода Групи високих посадовців у галузі інформаційної безпеки (SOG-IS) про взаємне визнання державами, які підписали цю угоду, сертифікаційних атестатів, виданих їх сертифікаційними центрами, що підтверджують рівень захищеності інформаційних продуктів і технологій. У травні 2000 р. була підписана Угода про взаємне визнання сертифікаційних атестатів, виданих у межах механізмів сертифікації на основі загальних критеріїв. Угоду підписали Велика Британія, Франція, Німеччина, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія і Японія (країни, що видають сертифікаційні атестати), а також Австрія, Іспанія, Фінляндія, Греція, Угорщина, Ізраїль, Італія, Норвегія, Нідерланди, Швеція і Туреччина. Угоди є інструментом просування експорту апаратних і програмних технологій і

продуктів у держави ЄС, які визнають результати сертифікації без проведення додаткових національних атестацій. Водночас це дає змогу обмеженому колу держав контролювати і фактично визначати реальну інформаційну захищеність продуктів, що постачаються на європейський ринок та використовуються в інших європейських країнах...

7 лютого 2013 р. Європейська комісія представила стратегію щодо зміцнення кібербезпеки (Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace). Як зазначила К. Ештон, «кіберпростір залишається відкритим і доступним, проте на нього повинні поширюватися ті ж стандарти, принципи і цінності, які ЄС відстоює в повсякденному житті». Основною метою стратегії кібербезпеки ЄС було визначено підвищення стійкості і нарощування потенціалу в сфері кібербезпеки держав-членів ЄС, що передбачало посилення боротьби з кіберзлочинністю, формування ефективної інфраструктури забезпечення безпеки, розробку принципів міжнародної політики у сфері кібербезпеки тощо. Для досягнення цієї мети Комісія передбачала розвивати промислові ресурси і технології у сфері кібербезпеки, а також збільшити фінансування цієї сфери на рівні ЄС. Європейська комісія також представила проект Директиви ЄС, спрямований на реалізацію стратегії, в якій передбачається, що країни-члени ЄС повинні будуть розробляти і затверджувати національні стратегії мережевої та інформаційної безпеки, створювати національні органи в цій сфері з відповідними фінансовими ресурсами для забезпечення їх роботи.

Слід зазначити, що згідно з результатами дослідження особливостей організації системи кібербезпеки в країнах ЄС, виконаного європейським підрозділом RAND наприкінці 2012 р., в рамках існуючої системи практично неможливо

домогтися єдиного рішення з проблем кібербезпеки, прийнятого на загальноєвропейському рівні, оскільки не всі країни ЄС готові сформулювати на національному рівні відповідь на інциденти у сфері кібербезпеки, немає єдиного органу, здатного ухвалювати загальноєвропейські рішення в цій сфері, CERT (Computer Emergency Response Team, CERT) переважно працюють ізольовано і мають проблеми не тільки під час транскордонної передачі інформації, але і при спробі міжвідомчого інформаційного обміну. Тому найважливішим аспектом стратегії стала гармонізація можливостей забезпечення інформаційної безпеки європейських держав і уніфікація інфраструктури забезпечення кібербезпеки через зміни в національних законодавствах, створення національних груп реагування на комп'ютерні інциденти (CERT), формування компетентних національних органів, забезпечених професійними і матеріальними ресурсами, які будуть відслідковувати ситуацію в своїх країнах і управляти кіберризиками, а також підтримувати взаємодію з Європейською комісією. Стратегія передбачає зміцнення співпраці між державним і приватним секторами, а також розробку концептуальних документів, які забезпечать єдині поняття та підходи до формування загальноєвропейського бачення організації і проведення інформаційних операцій в рамках спільної оборони і політики безпеки.

3 квітня 2014 р. у Брюсселі, на зустрічі представників Координаційної групи з кібербезпеки (Cyber Security Coordination Group, CSCG) з віце-президентом Європейської комісії Н. Крус, відбулося обговорення ролі стандартів в зміцненні безпеки в мережі Інтернет та захисту персональних даних в рамках реалізації стратегії кібербезпеки ЄС. Експерти CSCG звернули увагу на значення гармонізованих стандартів

кібербезпеки для формування єдиного європейського ринку. Як основа для узгодженої роботи був запропонований Регламент Європейського парламенту та ради 025/2012 від 25 жовтня 2012 р. про європейську політику стандартизації. Віце-президент Н. Крус відзначила провідну роль ЄС у розробці стандартів, що забезпечують ефективність стратегії кібербезпеки, і підкреслила важливість співпраці та ефективної координації в цій сфері.

10 вересня 2014 р Координаційна група з кібербезпеки, Європейська комісія стандартизації (CEN), Європейський комітет електротехнічної стандартизації (CENELEC), Європейський інститут телекомунікаційних стандартів (ETSI) опублікували рекомендації щодо цифрової безпеки (Recommendations for a Strategy on European Cyber Security Standardisation), розроблені у розвиток Європейської стратегії кібербезпеки. Рекомендації містили пропозиції Координаційної групи з кібербезпеки, систематизовані за трьома критеріями: управління, узгодження і глобальний вимір. При цьому Агентство рекомендувало не тільки узгодити використання ключових термінів у сфері кібербезпеки («кібербезпека», «безпека мереж та інформації», «кіберзлочинність» тощо), оскільки це призводить до різної їх інтерпретації в державах-членах ЄС, але й розробити узгоджене розуміння взаємозалежності та моделей управління в цих трьох сферах.

Стратегія спільної безпеки і оборони ЄС 2015 р. визначила необхідність вироблення програми європейської інформаційної безпеки, протидії кібервійнам, інформаційному тероризму та кіберзлочинності. За планом дій передбачається здійснення стратегічного планування щодо протидії інформаційним загрозам у співробітництві з Радою Безпеки ООН; встановлення стратегічного партнерства у сфері кібербезпеки з провідними

міжнародними акторами; трансформація нормативної бази ЄС з інформаційної безпеки шляхом ухвалення конвенцій, директив, рекомендацій та резолюцій про європейську інформаційну безпеку та конфіденційність електронних комунікацій; визначення та оцінка інформаційних і кіберзагроз для критично важливих сфер життєдіяльності європейського співтовариства загалом і для національних спільнот зокрема; розробка положень європейської та національної політики інформаційної безпеки і зростання ролі ЄС у забезпеченні регіональної інформаційної безпеки. Стратегія ЄС 2015 р. містить положення про необхідність подолання інформаційної асиметрії між країнами ЄС, запобігання конфліктам в європейському регіоні із застосуванням інформаційних озброєнь, забезпечення основних прав і свобод людини в інформаційному суспільстві, протидії інформаційним впливам, що спрямовані на моральні цінності європейських спільнот.

Координацією співробітництва у сфері протидії сучасним викликам і загрозам займається Європейське агентство з мережевої та інформаційної безпеки (ENISA), що було створене з метою підвищення ефективності використання інформаційних технологій, розвитку відносин між країнами-членами та інститутами ЄС, представниками інформаційної індустрії та приватним бізнесом. На функціонування інформаційних систем загального користування впливають багато чинників, зокрема хакерські атаки, несанкціонований доступ до конфіденційних ресурсів, пошкодження програмного та апаратного забезпечення... Кібербезпека країн-членів ЄС розглядається як стратегічна проблема, яка стосується всіх верств суспільства, оскільки слугує механізмом посилення безпеки і надійності інформаційних систем, тобто представляє модель вирішення проблеми кібербезпеки всередині країни...

Додамо, що на початку травня 2015 р. комітет Європейського парламенту із закордонних справ підтримав виділення коштів для боротьби з російською пропагандою та рекомендував країнам ЄС уникати двосторонніх контактів з РФ, протистояти агресивній політиці Росії, що спричиняє нестабільність в Європі. На європейському рівні для боротьби з російською пропагандою та дезінформацією вирішено створити російськомовні мас-медіа та сприяти розвитку громадянського суспільства в Росії через взаємодію з правозахисниками, блогерами, незалежними медіа, науковцями та неурядовими організаціями... Ініціативи ЄС спрямовані у першу чергу на країни Східного партнерства, тобто Україну, Молдову, Білорусь, Грузію, Вірменію та Азербайджан, з огляду на те, що населення цих країн має широкий доступ до пропагандистської інформації російських медіа. Ініціативи вважаються актуальними і для країн Балтії, оскільки міністри закордонних справ Великої Британії, Данії, Естонії та Литви звернулися до Ф. Могеріні з вимогою вжити заходи для боротьби з російською пропагандою. Глави зовнішньополітичних відомств зазначених країн закликали ЄС підготувати стратегічний план на 2015–2016 рр. про створення альтернативних джерел інформації для громадян ЄС, оскільки російськомовні жителі інтеграційного утворення мають доступ рідною мовою лише до програм, підконтрольних Росії.

Відповідно до цих запитів 2015 р. було призначено Ж. Портмана керівником служби з питань протидії пропаганді РФ при Європейській службі зовнішніх справ, що розпочала випуск щотижневих інформаційних бюлетенів, в яких для громадян ЄС аналізуються і спростовуються дезінформаційні матеріали, спрямовані на європейську спільноту. При цьому більшість новинних матеріалів беруться з російських медіа,

орієнтованих на зарубіжну аудиторію, а також з публікацій журналістів, організацій громадянського суспільства, науковців і місцевих органів управління з 30 країн світу...

*Міжнародна інформаційна безпека: теорія і практика.
Підручник. / Макаренко Є., Ришков М., Ожеван М., Кучмій О.,
Фролова О., К.: Центр вільної преси, 2016, с. 135-149*

VADEX

РОЗДІЛ 5

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ КОМУНІКАЦІЙ ЄС

Поглиблення європейської інтеграції відбувається через консолідацію національних інформаційних ресурсів, координацію діючих і майбутніх об'єктів інформаційної інфраструктури, подолання асиметрії інформаційного розвитку країн Європи, поглиблення конкурентоспроможності європейської інформаційної індустрії, а також оптимізацію міжнародного співробітництва у рамках європейської регіональної політики. Ефективність комунікативних проектів ЄС, підготовлених для європейців і міжнародної спільноти, можна прослідкувати за допомогою аналізу опитувань Eurobarometer, здійснених упродовж 1992-2019 рр.

Зокрема, упродовж 2000-2019 рр. службою Eurobarometer було проведено дослідження щодо сприйняття європейцями образу ЄС і виявлено, що у період з 2000 по 2009 рр. дуже позитивне ставлення до діяльності ЄС виявляли близько 35-42 % громадян, що можна пояснити періодом інтенсивного розширення об'єднання і супроводження цього процесу широкомасштабними комунікативними кампаніями. Проте після економічної та політичної кризи 2008 р. відбулось різке падіння позитивної оцінки образу ЄС, що склала 26 % у 2013 р. У цілому після активізації зовнішньополітичної і безпекової діяльності ЄС у 2014 р. можна спостерігати поступове відновлення позитивного ставлення до об'єднання у межах 30-

36 %. Окремо можна відзначити зростання негативного ставлення європейців до діяльності ЄС від 10 % у 2002 р. до 22 % у 2013 р. і невеликим зниженням до 15 % у 2018 р. З огляду на піки зміни ставлення європейців до ЄС, можна виявити таку тенденцію: сприйняття образу ЄС серед європейців безпосередньо залежить від особливостей поширення інформації про роботу наднаціональних інституцій ЄС і надходження даних про залученість ЄС до вирішення регіональних і міжнародних політико-безпекових проблем. Європейська спільнота дуже активно реагує на успіхи або невдачі у політиці ЄС, при цьому можна відзначити, що внутрішні та зовнішні комунікативні кампанії, ініційовані різними європейськими інституціями, все таки мають позитивний вплив на сприйняття образу ЄС як всередині об'єднання, так і за його межами (рис. 12).

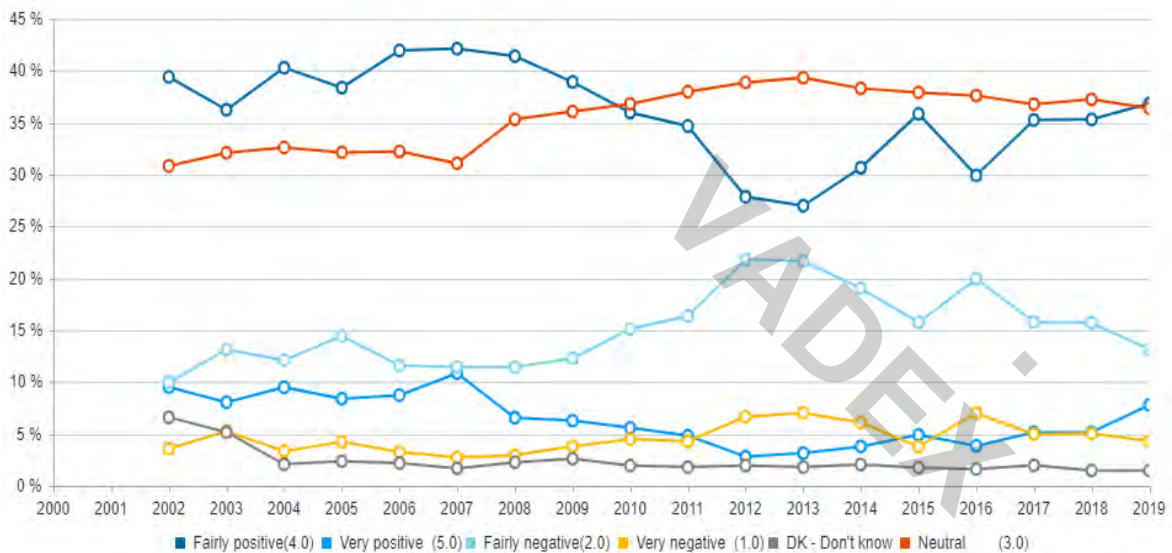

Рис. 12. Чи створює ЄС дуже позитивний, досить позитивний, нейтральний, досить негативний або дуже негативний образ?
з 04/2000 по 11/2019

Джерело: Eurobarometer Interactive.

Підтвердженням зробленого узагальнення стало наступне дослідження Eurobarometer щодо виокремлення позитивних результатів діяльності ЄС упродовж 2012-2019 рр. Зокрема, 50-60 % європейців незмінно вважають чотири європейські свободи – вільний рух товарів, послуг, робочої сили і капіталу – найважливішими здобутками ЄС. Такий же відсоток європейців оцінюють мир серед держав-членів ЄС як ще один позитивний політичний результат європейської інтеграції. Наступним наслідком успішної реалізації економічної політики ЄС стало введення єдиної валюти, що близько 20-30 % респондентів відносять до позитивних результатів діяльності ЄС. Також близько 20 % європейців відзначають посилення політичного і дипломатичного впливу ЄС у світі (рис. 13). Перераховані позитивні оцінки роботи ЄС також супроводжувались різноматичними роз'яснювальними кампаніями, що дозволило сформувати ставлення європейців до євроінтеграційних процесів.

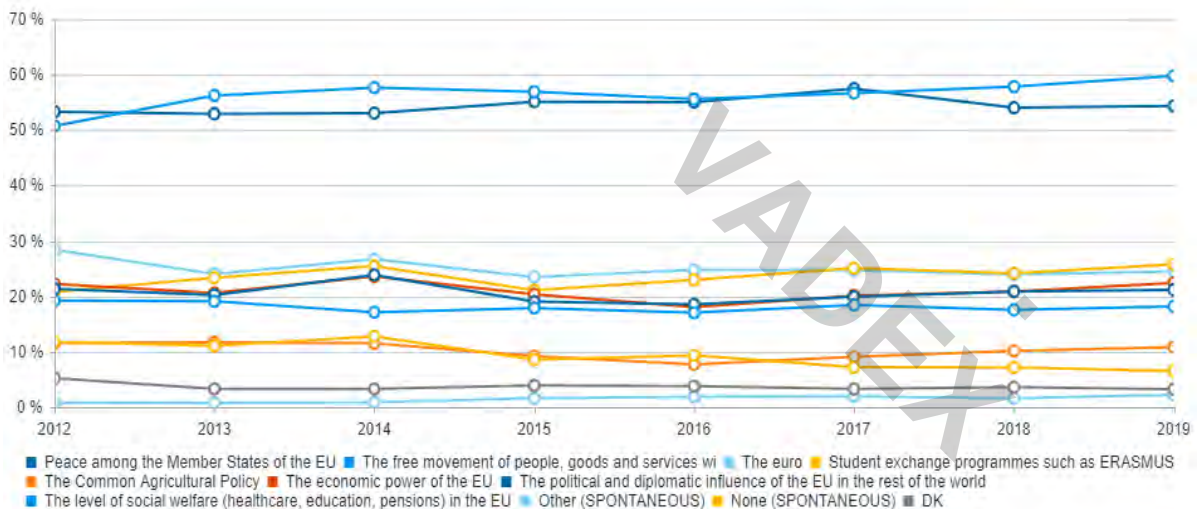

Рис. 13. Які з наведених характеристик є найбільш позитивними результатами діяльності ЄС? з 05/2012 по 11/2019

Джерело: Eurobarometer Interactive.

Одним із підтверджень ефективності внутрішньої та зовнішньої комунікації на рівні ЄС стало те, що від 49 % у 1992 р. до майже 60 % у 2019 р. громадян ЄС відзначають як національну, так і європейську належність. За цей же період можна спостерігати майже 10 % зниження ідентифікації громадян, які наголошують лише на національній належності до держави-члена ЄС (рис. 14).

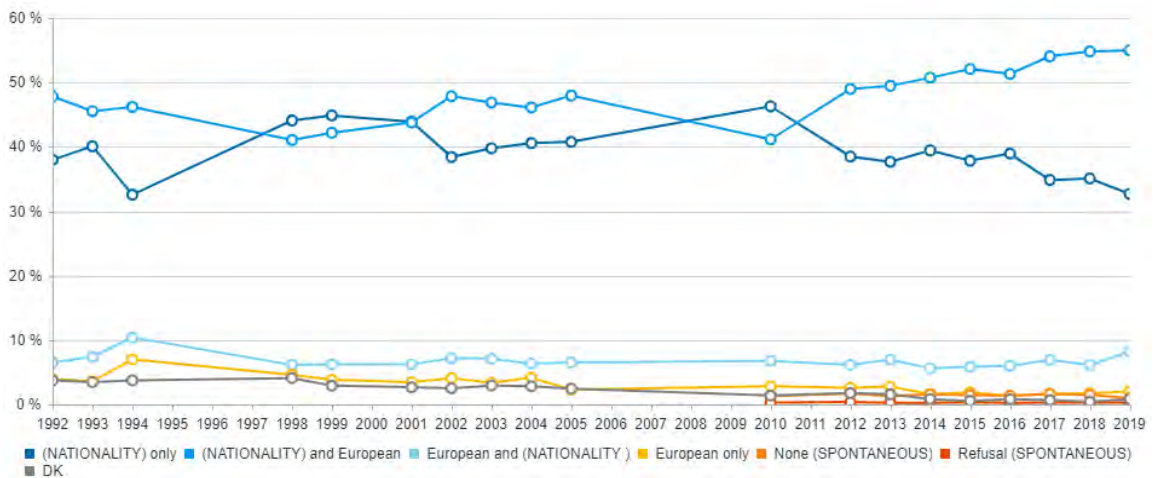

Рис. 14. Найближчим часом Ви бачите себе як...?
з 03/1992 по 06/2019

Джерело: Eurobarometer Interactive.

Отже, Європейський Союз прагне до розвитку солідарності, взаєморозуміння і терпимості серед усіх акторів, сприяючи зміцненню політичної згуртованості як в середині, так і за його межами організації. Використання комунікативних інструментів сприяє поглибленню взаємодії та співпраці із зацікавленими групами щодо різних політичних, економічних або соціальних тем, а також отриманню інформації безпосередньо від інституцій ЄС, розміщенню публічних заяв і неформальному спілкуванню, яке доповнює офіційний діалог. Така політична

діяльність є однією зі складових «м'якої сили» об'єднання, що забезпечує підтримку лідерства ЄС на міжнародній арені.

Зауважимо, що останнім часом у комунікаціях ЄС набуває актуальності проблема «поствірусної дипломатії» щодо прогнозування сценаріїв розвитку Європи після пандемії 2020 р., яка може вплинути на зміну світового геополітичного ландшафту. У цьому контексті більшість фахівців вважає, що саме солідарність між країнами та готовність поступитися певними інтересами заради загального блага стануть визначальними для подолання пандемії та стримування її наслідків, і ЄС має відігравати в цьому процесі головну роль, що було підтверджено єдиною позицією міністрів закордонних справ ЄС при відеообговоренні кризової ситуації. Експерти стверджують, що сучасні геополітичні війни виграють не тактикою чи навіть стратегією, а логістикою і комунікаціями, які мають пряме відношення до пандемії, адже ті міжнародні актори, хто найкраще організує відповідь на кризу, спираючись на уроки з усього світу та успішно спілкуючись із світовою і власною спільнотою, виявляться найсильнішими. Йдеться про глобальну війну наративів, у якій були спроби дискредитувати ЄС як такий, коли «європейці були стигматизовані так, ніби всі вони були носіями вірусу». Варто підкреслити, що у спогадах Жана Моне зазначалося, що «Європа буде гартуватися під час криз, і це буде сума рішень, прийнятих для цих криз». Відтак завданням ЄС, за Ж. Боррелем, є протистояння критикам і демонстрація ефективності і відповідальності у кризові періоди (Statements by the HR/VP, 2020).

Розширення ЄС сприяло новому політичному, економічному та державному розподілу в європейському регіоні, зумовило виділення у стратегії європейської інтеграції і в структурі ЄС цілей спільної комунікативної політики,

розуміння якої визначає також й інституційну структуру Європейського Союзу. Практика взаємодії на рівні ЄС показала прагнення організації до таких форм співробітництва, які дозволяють уникнути силових методів реалізації національних інтересів окремих європейських держав, однак розбіжності в зовнішньополітичних уподобаннях спричиняють проблему політичної та економічної конфліктогенності в регіоні. Зміна політичного ландшафту і потенційна зміна політичних еліт в Європі зумовлюють виклики і для подальшого поглиблення європейської інтеграції, подолання фінансової та економічної кризи та, нарешті, для позиціонування ЄС як глобального і потужного міжнародного актора.

Загалом дослідники виділяють такі сучасні виклики ЄС після виборів до Європейського парламенту 2019 р., як: очікувана економічна рецесія, яка може завдати шкоди Єврозоні і може становити загрозу в цілому для процесу європейської інтеграції; розрив ліберальної демократії та зростаюча підтримка популістських закликів, особливо в умовах загострення викликів для життєздатності соціальної моделі розвитку Європи; зростаючий розкол між ліберальними та неліберальними урядами ЄС; структурний виклик під назвою Brexit, який глибоко перетворює ЄС (Palacio, 2019); кліматичні зміни, старіння населення та цифрова революція, що є наступними викликами для поглиблення європейського регіонального співробітництва та пошуку політичного і економічного взаєморозуміння між країнами-членами ЄС (Valášek, 2019); популізм, торгові суперечки, міграція та дефіцит бюджету, оскільки звичні проблеми продовжують впливати на проведення Brexit, а також зростання правих популістських рухів у Європі (Riegert, 2019).

Слід зазначити, що на рівні Європейської комісії визначено пріоритети діяльності ЄС упродовж 2014-2019 рр., які сприяли частковому вирішенню вищезазначених проблем, включаючи стимулювання інвестицій та створення робочих місць; розвиток єдиного цифрового ринку та розкриття можливостей інтернету; перетворення ЄС на більш безпечне, доступне та стійке об'єднання на основі енергетичного та кліматичного союзу; трансформацію внутрішнього ринку; поєднання стабільності зі справедливістю та демократичною підзвітністю у межах економічного та валютного союзу; збалансування торгової політики без шкоди європейським стандартам; активізацію співпраці у сфері безпеки в ЄС та збереження верховенства права; вдосконалення європейського порядку денного щодо міграції; посилення глобальної ролі Європи та перетворення ЄС на більш прозоре та демократично відповідальне утворення (European Commission, 2014a).

Потенційне майбутнє Союзу, залежно від вибору, зробленого Європою, на думку представників Європейської комісії, може розвиватися за декількома напрямками – реалізація позитивної програми реформ і перецентрування на єдиному ринку, що дозволить бажаючим державам-членам бути активнішими у важливих сферах політики (European Commission, 2017c).

Крім того, Урсула фон дер Ляйен, обрана президентом Єврокомісії, також називає вирішення питань довкілля та клімату, надання соціально-економічних гарантій європейцям та реформування міграційної системи як пріоритети своєї діяльності (European Commission, 2019a). Серед короткострокових викликів політиці європейської інтеграції залишається вихід Великої Британії з ЄС, тоді як серед довгострокових викликів є вирішення наслідків торгового

конфлікту між Сполученими Штатами та Китаєм, стимулювання цифрової конкурентоспроможності ЄС в економіці, підвищення європейської обороноздатності, а також виконання зобов'язань ЄС як світового лідера у боротьбі зі зміною клімату (Grajewski, 2019). В оновленому стратегічному порядку денному ЄС на 2019–2024 рр. Європейська рада зазначає, що упродовж наступних п'яти років ЄС може посилити свою роль у цьому мінливому середовищі, розвинути існуючу політичну, економічну та соціальну модель ЄС шляхом захисту громадян та свобод, сформувати міцну та енергоефективну економічну базу, побудувати кліматично нейтральну, зелену, справедливу та соціальну Європу, просувати європейські інтереси та цінності на міжнародній арені (European Council, 2019).

Формування та розвиток ЄС ґрунтується на дотриманні принципів соціальної справедливості, що передбачає взаємодію наднаціональних інституцій і представників громадянського суспільства, задоволення основних матеріальних потреб усіх громадян європейської спільноти, залучення до участі в політико-економічному житті інтеграційного утворення та посилення загальноєвропейської ідентичності. При цьому спільна історична спадщина та існування успішних національних держав мали б лише сприяти європейській інтеграції й удосконаленню загальноєвропейської моделі розвитку об'єднаної спільноти.

Однак, незважаючи на досягнення у сфері інтеграційної політики ЄС, перед об'єднанням постали сучасні виклики, що мають внутрішньоєвропейський та міжнародний характер. Серед внутрішньоєвропейських питань можна відзначити політико-економічні та соціальні проблеми, які виникають у південних та східних державах-членах ЄС, громадські протести

в країнах-членах ЄС, референдуми у Великій Британії щодо виходу з ЄС та Іспанії щодо незалежності Каталонії, посилення популістського скептичного ставлення до перспектив не лише розвитку інтеграційного утворення, але й існування його в цілому. Серед міжнародних питань можна виокремити економічну стагнацію ЄС, невирішеність міграційної проблеми, американсько-китайське торговельне протиборство та загрози кліматичних змін.

Експертний аналіз внутрішнього розвитку ЄС, складності переговорів з Великою Британією щодо угоди про Brexit, реакції європейських країн на кризу з біженцями та соціально-екологічних проблем в низці європейських держав, засвідчив, що на рівні ЄС необхідно зосереджуватись на вирішенні процесу забезпечення рівних соціальних можливостей та залучення всіх громадян до загальноєвропейського суспільства. Крім цього, було наголошено на дотриманні принципів гендерної рівності, недопущенні дискримінації за будь-якими ознаками, забезпеченні доступності освіти, підтримці різних форм підприємницької діяльності, удосконаленні політичного та соціального діалогу, дотриманні балансу економічного розвитку всіх держав-членів. Фахівці зауважували, що, незважаючи на прогрес, соціально-економічне управління в ЄС все ще не забезпечує збалансованого вирішення макроекономічних, фіскальних та соціальних проблем, оскільки наявне асиметричне економічне зростання країн-членів ЄС потребує значних зусиль для політико-економічного та соціального зближення європейських політичних акторів (Vanhercke, Sabato, Bouget, 2017).

Стратегічним викликом для європейської спільноти залишається міграційний тиск, пов'язаний з дискусіями в ЄС щодо відповідальності за надання притулку мігрантам і

забезпечення їх соціальними гарантіями. Ситуація, зумовлена неконтрольованим впливом біженців, поставила Європу перед необхідністю запровадження заходів для подолання міграційної кризи, спричиненої ескалацією бойових дій в Сирії та Північному Іраку, нестабільністю в інших країнах Близького Сходу, Центральної Азії, Північної та Центральної Африки. Зокрема, Європейська комісія сприяла створенню «Фонду допомоги Африці» для стримування потоку біженців з країн Північної Африки та Близького Сходу, наданню фінансової допомоги Туреччині для вирішення питання з сирійськими біженцями. Крім цього, Франція та ФРН створили окремий спеціальний фонд для вирішення проблеми біженців (Goodwin, Raines, 2017; European Commission, 2019d). Проте можна спостерігати суперечливе ставлення окремих держав-членів ЄС до політичної діяльності наднаціональних інституцій щодо встановлення квот для прийому мігрантів, що призводить до обмеження соціальних стандартів через фінансування допомоги біженцям, посилення антимігрантських настроїв, поглиблення проблем політико-культурної адаптації мігрантів, чим користуються праві, націоналістичні партії, рухи та об'єднання в європейських країнах та спричинюють поглиблення дискусій щодо доречності існування ЄС або проблем управління інтеграційної організації.

Водночас в економічних прогнозах Генерального директорату Європейської комісії з економіки та фінансів подається позитивна оцінка поліпшення економічного стану від прибуття мігрантів до ЄС: в середньостроковій перспективі очікується додатковий ефект від збільшення пропозиції робочої сили за умови відповідної політики щодо полегшення доступу мігрантів до ринків праці. Хоча очікується також і зростання розбіжностей серед європейських країн у питаннях розподілу

квот на прийом біженців та видатків на усунення міграційної кризи (Fitisova, Solodko, 2016).

Неузгодженість позицій держав-членів ЄС щодо сільськогосподарської та екологічної політики через потребу враховувати кліматичні зміни також впливає на процеси інтеграційної політики. Дебати щодо розвитку зеленої економіки, наближення до нульового викиду вуглецю та зменшення рослинно-тваринницького виробництва (European Environment Agency, 2019; Rankin, 2019) призвели до розходження поглядів на спільні економічні вигоди, оскільки менш економічно розвинуті держави Південного та Середземноморського регіонів Європи, а також Центральної Європи, у перспективі мають повністю або частково відмовитись від виробництва сільськогосподарської продукції та переобладнати промислові об'єкти з метою покращення стійкості до таких екстремальних подій, як посуха, теплові хвилі та повені, а також зменшення забруднення навколишнього середовища.

Таким чином, виникають протиріччя у баченні спільного європейського майбутнього між економічно потужнішими та слабшими державами ЄС, що сприяє загостренню загальноєвропейських політичних та економічних проблем. Крім цього, значна частина світового економічного зростання у перспективі буде припадати на країни, що не входять до ЄС, тому соціальна стабільність європейців буде залежати від торгівлі та інвестицій, сильного внутрішнього ринку і відкритої міжнародної економічної системи (European Commission, 2017b), що необхідно буде поєднати з покращенням соціальних стандартів, виходом Великої Британії з ЄС, загальною економічною рецесією, міграційними проблемами та узгодженістю позицій щодо кліматичної політики ЄС. У

рамках політико-економічних викликів для процесу європейської інтеграції також необхідно враховувати деструктивний потенціал нелегальної міграції, що може бути використаний для внутрішньополітичної дестабілізації окремих європейських країн шляхом створення нових зон напруженості, поширення фобій та антимігрантських настроїв, нарощування критичної маси радикальних сил тощо.

Оновлення європейської безпекової стратегії стало результатом як внутрішніх процесів поглиблення політико-економічної інтеграції ЄС, так і зовнішніх чинників, серед яких посилення ролі ЄС як міжнародного актора, дотримання балансу співпраці з НАТО, зміна суспільного середовища після терористичних нападів у Данії, Франції, Німеччині, Греції, Італії, Іспанії та Бельгії, а також міграційна криза в Європі, зумовлена воєнними діями в Африці і Близькосхідному регіоні загалом. Відтак можна виділити загальні та цільові виклики інтеграційній політиці ЄС у сфері безпеки. Загальні виклики стосуються створення умов для повноцінного розвитку ЄС та забезпечення безпеки території і громадян співтовариства, тоді як серед цільових викликів можна виокремити проблеми подолання терористичних загроз, боротьбу з кіберзлочинністю, захисту критичної інфраструктури від кібератак, подолання загроз від активних або заморожених конфліктів, а також питання енергетичної безпеки ЄС.

Усвідомлюючи необхідність реформування спільної європейської політики безпеки та оборони, Європейська комісія ЄС у 2015 р. прийняла оновлений Європейський порядок денний у сфері безпеки на 2015–2020 рр. для більш ефективного співробітництва між державами-членами ЄС щодо особливо вразливих викликів для європейських громадян, оскільки за своїм походженням такі загрози визнаються

транснаціональними, а тому потребують координації дій всіх країн-членів ЄС (European Commission, 2015i).

Відповідно до завдань щодо протистояння загрозам було розроблено стратегічні плани із залучення політичних, економічних, дипломатичних і військових інструментів для формування основ спільної безпекової політики, боротьби з тероризмом, участі країн ЄС у миротворчих операціях, зокрема за Програмою кризового реагування, модифікації євроатлантичного співробітництва і визначення ролі НАТО у структурі європейської безпеки, можливостей створення власних європейських оборонних сил. Слід зазначити, що трансформація європейської безпекової політики зумовлюється також зміною територіальних меж ЄС, виокремленням близькосхідного ареалу нестабільності, небезпечними конфліктами на пострадянському просторі, тому у стратегії безпеки підкреслюється як необхідність союзницького партнерства зі США, так і зміцнення європейської системи безпеки і оборони (European Commission, 2015h).

Співпраця країн-членів ЄС ґрунтується на таких пріоритетах європейської безпеки, як подолання загрози терористичних актів в Європі, що потребує адекватної посиленої реакції ЄС щодо тероризму та іноземних терористичних найманців, оскільки європейські громадяни вступають до терористичних груп у різних конфліктних зонах, представляючи потенційну загрозу для європейської внутрішньої безпеки після повернення; виявлення та подолання організованої транскордонної злочинності, що охоплює торгівлю людьми, зброєю, контрабанду наркотиків, фінансові, економічні та екологічні злочини; подолання кіберзлочинності на європейському рівні та виявлення кібернетичних загроз для безпеки ЄС та країн-членів за межами інтеграційного утворення;

підвищення безпеки поширення, передачі та обміну даних у мережі Інтернет та формування єдиного цифрового ринку ЄС для посилення цифрової конкурентоспроможності зі США та Японією; активізація глобального та регіонального впливу ЄС на вирішення міжнародних (European Commission, 2015h).

Підхід Європейської комісії та країн-членів щодо вирішення гострих проблем безпеки в Європі ґрунтується на протидії радикалізації за допомогою створення Центру з поширення досвіду по боротьбі з радикалізацією на основі Мережі обізнаності з радикалізацією (RAN) на всій території ЄС; оновленні рамкових рішень щодо боротьби з тероризмом для забезпечення більш узгодженої правової основи, що дозволить активізувати співпрацю з третіми країнами із запобігання терористичним загрозам; скороченні фінансування злочинних угруповань за допомогою співпраці національних підрозділів фінансової розвідки, підключених до Європолу; зміцненні діалогу з великими ІТ-корпораціями для боротьби з терористичною пропагандою в інтернеті; запровадженні механізмів для боротьби з кіберзлочинністю та кримінальних розслідувань в інтернеті (European Commission, 2015b; Immenkamp, Sgueo, Voronova, Dobрева, 2019).

Оновлена стратегія спільної безпеки і оборони ЄС стосується і таких сучасних викликів і загроз, як кібербезпека, що зумовлює пошук спільних рішень наднаціональних інститутів ЄС і країн-членів щодо протидії інформаційним і кіберзагрозам, визначає необхідність вироблення програми європейської інформаційної безпеки, протидії кібервійнам, інформаційному тероризму та кіберзлочинності. Фахівці підкреслюють, що відбудеться посилення взаємодії ЄС з Радою Безпеки ООН щодо протидії інформаційним загрозам; поглиблення партнерства з США, Японією, Китаєм, Канадою та

Індією в сфері кіберзахисту; трансформація нормативної бази ЄС з інформаційної безпеки шляхом ухвалення конвенцій, директив, рекомендацій та резолюцій про європейську інформаційну безпеку та конфіденційність електронних комунікацій; визначення та оцінка інформаційних і кіберзагроз для критично важливих сфер життєдіяльності європейського співтовариства загалом і для національних спільнот зокрема. Безпекова стратегія ЄС містить також положення про необхідність подолання інформаційної асиметрії між країнами ЄС, запобігання конфліктам в європейському регіоні із застосуванням інформаційних озброєнь, забезпечення основних прав і свобод людини в інформаційному просторі, протидії деструктивним інформаційним впливам, що спрямовані на моральні цінності європейських спільнот (European Commission, 2015b).

Транскордонний характер загроз змушує країни ЄС тісно взаємодіяти на пан'європейському рівні, що необхідно не тільки для ефективної підготовки для протидії кібератакам, а й для своєчасної реакції на них. Щоб підтримати країни-члени ЄС щодо розробки національної політики кібербезпеки, Європейське агентство з мережевої та інформаційної безпеки (ENISA) розробило спеціальний практикум, в якому представлено короткий аналіз поточного стану стратегій кібербезпеки країн-членів ЄС, а також інших країн, визначено загальні риси і відмінності в національних стратегіях, подано рекомендації зі впровадження стратегії кібербезпеки в країнах ЄС (ENISA, 2019).

До безпекових викликів також відносять активні або заморожені конфлікти, зокрема на пострадянському просторі, що спонукають ЄС до перегляду наявної стратегії безпеки, формування оновленої спільної безпекової політики та

трансформування політики Східного партнерства ЄС. Наразі в Європі активно реалізується програма протидії дезінформації та антиєвропейській пропаганді для об'єднання зусиль для подолання російського інформаційного тиску не тільки на сході Європи, а й в кожній європейській країні. Крім того, в ЄС започатковано програму боротьби з «мовою ворожнечі» в мережі Інтернет, а найбільші ІТ-компанії, зокрема Facebook, Twitter, YouTube і Microsoft, підписали кодекс, який зобов'язує їх запобігати поширенню «мови ворожнечі», відстежувати появу в соціальних мережах висловлювань, що розпалюють ненависть, і протягом 24 годин видаляти їх.

Виклики інтеграційній політиці ЄС у сфері енергетичної безпеки пов'язані з необхідністю стабільного функціонування європейського енергетичного ринку, підтримки безпеки постачання енергоносіїв до ЄС, об'єднання енергетичних мереж, заохочення держав-членів до впровадження політики енергоефективності та енергозбереження, а також розвитку нових і поновлюваних видів енергії. До того ж у Лісабонському договорі (European Union, 2007) міститься положення про обов'язкову колективну відповідальність, якщо держава-член ЄС стала жертвою агресії, що зобов'язує інші країни надати їй допомогу і підтримку всіма можливими засобами. Незважаючи на те, що зазначене положення стосується військової сфери, проте не можна виключати, що подібні зобов'язання можуть поширитися і на забезпечення енергетичної безпеки ЄС. Додамо, що взаємозв'язок між спільною енергетичною політикою та спільною зовнішньою політикою ЄС також відображено у стратегії «Енергетика–2020» (2011 р.), де вперше йшлося про забезпечення безперервного доступу до енергетичних продуктів і послуг за прийнятною для всіх споживачів ціною (European Commission, 2011). Таким чином,

було визначено необхідність проведення як зовнішніх, так і внутрішніх перемовин між споживачами, постачальниками та транзитерами енергоресурсів до Європи.

Після чергового загострення двосторонніх відносин між Україною та РФ на початку 2014 р. ЄС розробив європейську стратегію енергетичної безпеки, в якій окреслив напрями забезпечення енергетичних інтересів об'єднання, в якій йдеться про формування спільної зовнішньої енергетичної політики країн-членів ЄС та про перегляд міжурядових енергетичних угод країн ЄС з іншими державами для запобігання тиску з боку постачальників; диверсифікацію країн-постачальників і маршрутів через підвищення ефективності взаємодії з Норвегією та Саудівською Аравією, а також про пошук нових партнерів серед країн Каспійського регіону; збільшення внутрішнього виробництва енергії в ЄС за умови досягнення належного стану енергоефективності; створення відсутніх інфраструктурних ланок для швидкого реагування на перебої у постачанні енергії, а також про підвищення рівня захисту критичної інфраструктури (European Commission, 2014b). Такі положення було покладено в основу стратегії побудови Енергетичного союзу ЄС (European Commission, 2015e), щоб знизити рівень енергетичної імпортозалежності об'єднання та подолати наявну енергетичну монополію з боку інших держав. Сучасні виклики в сфері енергетичної безпеки ЄС стосуються диверсифікації поставок енергоносіїв, відновлення атомної енергетики із застосуванням сучасних технологій для забезпечення безпеки експлуатації атомних електростанцій, розвитку сектору альтернативних і поновлюваних джерел енергії для скорочення споживання нафти і газу, зниження обсягів викидів вуглекислого газу, а також впровадження

енергозберігаючих технологій для зниження енергоємності економіки ЄС.

Тенденції щодо регіонального розподілу медіазгадувань про досліджувані виклики інтеграційній політиці ЄС впродовж 2014-2019 років (Pirchenko, Makarenko, Ryzhkov, 2019) продемонстрували, що:

- на політико-економічному рівні відбувається залучення до висвітлення питань пов'язаних з діяльністю ЄС не лише провідних держав світу, партнерів ЄС, але й країн, що намагаються розвивати відносини з державами-членами ЄС; спостерігається географічне розширення обговорень щодо виходу Великої Британії з ЄС та його політико-економічних наслідків для різних країн світу, оскільки виникає потреба у підписанні нових політичних і економічних угод безпосередньо з Великою Британією, а не ЄС; відмічається тенденція до соціальної нестабільності у державах-членах, що призводить до вуличних демонстрацій невдоволених, що може використовуватися для «підігрівання» негативного ставлення до влади та створення умов для невдоволення їх діяльністю; простежується повернення уваги громадськості до обговорення екологічних проблем як на загальноєвропейському, так і міжнародному рівні; спостерігається тенденція до зосередження уваги на вирішенні міграційного питання на рівні ЄС та розподілі мігрантів між державами-членами, хоча низка європейських країн (Австрія, Болгарія, Греція, Італія, Угорщина) висувують особливі вимоги щодо такого процесу; відзначається зростання популістських настроїв в Європі, що призводить до посилення сумнівів щодо ефективності діяльності наднаціональних інституцій ЄС та необхідності проводити подальше розширення інтеграційного утворення; крім цього, відбувається сповільнення зростання економіки ЄС,

що у перспективі може загострити вирішення політичних і соціальних питань.

- на безпековому рівні спостерігається ситуативне залучення країн до обговорення безпекових проблем, тобто пряма залежність між терористичними актами, здійсненими в державі, або рівнем терористичної загрози та країнами, які в цьому контексті обговорюються в інформаційному просторі; відзначається, що у широкої громадськості можуть залишатись упередження щодо держав та рівня їх безпеки (оскільки особа чула або читала про це), хоча в дійсності такої загрози може не існувати або її поява є дуже низькою; відмічається тенденція, що держави, які зазнали терористичних нападів, мають приділяти більше уваги внутрішній і зовнішній аудиторії, а також виділяти більше фінансових та політичних ресурсів для подолання упередженості щодо безпеки перебування на території країни; наголошується, що подібні заходи мають проводити також країни, які перебувають у стані відкритих збройних конфліктів; простежується, що увага до безпекових питань пов'язана також з країнами, які мали територіальні проблеми в недалекому минулому; спостерігається зміна залучених держав до вирішення питань енергетичної безпеки, що відбулось внаслідок трансформації політики ЄС щодо диверсифікації джерел енергії через розширення взаємодії з країнами постачальниками енергетичних ресурсів, будівництво додаткових трубопроводів і спроби вирішення проблем транзиту енергоресурсів територією України.

Підсумовуючи аналіз сучасних викликів інтеграційній політиці ЄС, зазначимо, що сутнісними характеристиками сучасної діяльності організації є формування конструктивного діалогу з проблематики спільної взаємодії на європейському рівні, прагнення ЄС до вирішення політико-економічних і

безпекових питань через поглиблення європейського діалогу, погодження векторів спільної стратегії розвитку, оскільки динаміка ставлення до питань європейської інтеграції залежить як від міжнародно-політичної ситуації, зокрема на кордонах ЄС, так і від внутрішніх чинників – економічної стабільності, соціального захисту, міграційного врегулювання тощо.

У перспективі держави-члени і наднаціональні інституції будуть змушені оновлювати програми спільної політико-економічної та безпекової взаємодії з метою вирішення питань розвитку європейських країн, враховуючи економічний потенціал та ефективність його використання у діяльності європейських акторів. Позиція ЄС ґрунтуватиметься на потребі здійснення регулярного моніторингу поточної ситуації в Європі, поглиблення дискусій щодо розвитку економічної, безпекової та оборонної політики ЄС за сучасними стандартами з метою підтримки конкурентоспроможності всіх країн-членів. При цьому боротьба з тероризмом, кібератаками, а також протидія зовнішнім інформаційним впливам залишатимуться актуальними викликами для інтеграційних процесів в ЄС.

Ініціативи ЄС щодо подолання регіональних проблем, пов'язаних з виходом Великої Британії з ЄС, тероризмом, допомогою третім країнам для проведення антитерористичних операцій, боротьбою з кіберзлочинністю та деструктивною пропагандою, а також з економічною та соціальною нестабільністю всередині ЄС, розглядаються європейською спільнотою як стратегічний інтерес ЄС, оскільки перспективи вирішення названих питань дозволить посилити як міжнародне, так і регіональне лідерство та продемонструвати політичний потенціал інтеграційного утворення.

Активне використання сучасного комунікативного інструментарію уможливить для Європейського Союзу

здатність реагувати на нагальні потреби європейської спільноти, глибше розуміти тренди європейської та світової громадської думки, визначати переваги та недоліки взаємодії між європейськими політичними інституціями і громадськістю, забезпечувати діалог із зовнішньою і внутрішньою аудиторією з метою позиціонування інтеграційного утворення на міжнародній арені. Використання інформаційно-комунікативних засобів як інструменту зовнішньої політики може мати як позитивний, так і негативний характер, зокрема, позитивним аспектом є якісна зміна системи управління Європейським Союзом як унікального політико-територіального утворення, а негативним – низький рівень кібербезпеки, що зумовлює необхідність формування нової стратегії гарантування інформаційної безпеки не лише на рівні ЄС, але й міжнародному рівні.

VADEX

РОЗДІЛ 6

ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Забезпечення ефективної регіональної комунікації ЄС з внутрішньою та зовнішньою аудиторією забезпечується через використання зовнішньополітичних інструментів для здійснення міжнародного позиціонування об'єднання, адекватної реакції на нагальні потреби європейської спільноти, глибшого розуміння тенденцій європейської та світової громадської думки, дослідження сильних сторін і протиріч у взаємодії між політичними інститутами ЄС та національними владними структурами. Внаслідок використання регіональних публічних комунікацій ЄС може уникати силових методів реалізації європейських інтересів і подолати розбіжності між державами-членами щодо політичного та економічного розвитку регіону. Потенційні зміни європейських політичних еліт ЄС намагається використовувати для подальшого поглиблення процесів європейської інтеграції та позиціонування ЄС як глобального та потужного зовнішньополітичного гравця.

Однією зі складових регіональної публічної дипломатії ЄС стала Європейська політика сусідства (European Neighbourhood Policy), головною метою якої є формування тісних політико-економічних, безпекових, соціальних і культурних зв'язків зі

16 південними і східними сусідами, включаючи й Україну. Спільна політична ініціатива щодо Східної Європи та Південного Кавказу (Східне партнерство) пропонує політичну асоціацію, економічну інтеграцію та розширення мобільності громадян, оскільки лідери ЄС усвідомлюють, що європейська безпека, стабільність та процвітання залежать від стабільності цього регіону. Програма була започаткована у 2009 р. для поглиблення відносин між ЄС та Вірменією, Азербайджаном, Білоруссю, Грузією, Молдовою і Україною.

Європейська політика сусідства як ключовий елемент співробітництва ЄС не завжди однаково позитивно сприймається регіональною громадськістю, що викликано недостатньою їх обізнаністю, низьким рівнем розуміння діяльності країн-партнерів, а також суперечливими висловлюваннями лідерів громадської думки. З огляду на це, з 2015 р. ЄС посилив регіональну комунікативну діяльність у країнах Східного партнерства (Kimber, Halliste, 2015). Зауважимо, що для України посилення комунікації з ЄС і державами-членами, а також підтримка європейських стремлінь, стали важливою частиною оновленого стратегічного підходу у зовнішній політиці (Pirchenko, 2016).

У березні 2015 р. Високий представник у закордонних справах та політиці безпеки, віце-президент Комісії Ф. Могеріні та уповноважений з питань Європейської політики сусідства та перемовин про розширення Й. Ган розпочали перегляд Європейської політики сусідства для розвитку глибших відносин з партнерами ЄС, співпраці з країнами-сусідами, тіснішого політичного об'єднання та економічної інтеграції, а також сприяння стабільності на кордонах ЄС (European Commission, 2015c). Восени 2015 р. ЄС представив оновлену версію Європейської політики сусідства, в якій зосередився на

політичній, економічній та безпековій стабілізації регіону, що ґрунтується на демократичних цінностях, захисті прав людини і верховенстві права. Таким чином, ЄС намагався запропонувати адекватну відповідь на мінливі прагнення партнерів, оскільки деякі країни бажали тіснішої інтеграції, а деякі передбачали лише розвиток галузевих напрямів співпраці. У переглянутій політиці сусідства було запропоновано поглибити взаємодію та просувати політику ЄС у регіоні інструментами публічної дипломатії, щоб сприяти роз'ясненню європейської політики та демонструвати позитивний вплив конкретних дій між ЄС і країнами партнерами. У документі підкреслювалося, що ЄС може підтримати стратегічний комунікативний потенціал урядів Східної Європи та Південного Кавказу для кращого розуміння громадської думки, планування та адаптації інформаційних кампаній, спрямованих на роз'яснення переваг реформ. Крім цього, наголошувалось на тому, що ЄС буде працювати з партнерами з метою викриття дезінформації та підготовки відповідної реакції, коли такі дії будуть спрямовані проти європейської громадськості. Відповідне поєднання активних стратегічних і тактичних засобів комунікації дозволило ЄС та його партнерам краще контролювати та аналізувати засоби масової інформації, глибше розуміти уявлення та сформовані наративи у країнах-партнерах, а також роз'яснювати переваги співпраці країн з ЄС. З метою формування позитивної громадської підтримки співпраці у межах Європейської політики сусідства делегації ЄС започаткували тісну співпрацю з ключовими зацікавленими сторонами країн Східного партнерства. Роз'яснювальна інформаційно-комунікативна діяльність здійснюється також і всередині ЄС, щоб пояснити громадянам, чому стабільні, безпечні та процвітаючі країни поблизу є ключовими для європейської стабільності та безпеки.

У найближчій перспективі ЄС буде розширювати регіональні програми публічної дипломатії і тісніше взаємодіяти з урядами країн Східного партнерства, представниками громадянського суспільства, бізнес-спільнотою, науковими колами та спільнотами країн-партнерів, зокрема молоддю, в тому числі й через наукову дипломатію (European Commission, 2015f).

На тлі загострення українсько-російських відносин ЄС розгорнув ініціативи підтримки української держави, спрямовані на забезпечення єдності, суверенітету і територіальної цілісності України, щоб стабілізувати безпекову ситуацію і заохотити розвиток політичних, судових та економічних реформ (European External Action Service, 2016).

Крім того, можна відзначити діяльність Естонського центру Східного партнерства (eceap.eu), що виступає навчальним та аналітичним центром для східних країн-партнерів ЄС, який займається розвитком відносин з країнами Східного партнерства, сприяючи досягненню загальних цілей політики ЄС у регіоні. З 2011 р. центр організував понад 170 заходів, які були присвячені розвитку публічних комунікацій, пов'язаних з ЄС і східним сусідством; більше 1500 комунікаторів з державного сектору, журналістів і представників громадянського суспільства з усіх східних країн-партнерів взяли участь у навчальних заходах центру, що допомогло їм використовувати знання та інформацію з навчальних заходів у щоденній роботі. Наприклад, естонські експерти презентували двосторонній практичний навчальний семінар для українських комунікаторів державного сектору, громадянського суспільства та журналістів «Інформування громадськості про Угоду про асоціацію / Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі та інші питання ЄС». (Kimber, Halliste, 2015; Estonian Centre of Eastern Partnership, 2016).

Реформування України у межах Європейської політики сусідства здійснюється у складних політичних, економічних, соціальних та безпекових умовах. З огляду на це, для інформування міжнародної спільноти про українські події у 2014 р. було створено Кризовий медіацентр України за сприяння таких європейських та міжнародних інституцій, як Європейський фонд демократії, Міжнародний фонд «Відродження», Інтерньюз-Україна, американської корпорації Mondelēz International, Національного фонду демократії, швейцарської корпорації Nestle, Посольства США, Посольства ФРН, Королівства Нідерландів, Міністерства закордонних справ Швеції, Чорноморського тресту регіонального співробітництва та Українського світового фонду. Центр забезпечує інформаційну підтримку осіб та організацій, які висвітлюють події в Україні, а також проводить пресбрифінги. З моменту свого створення центр перетворився на ключовий комунікаційний хаб, який охоплює внутрішню аудиторію України і проводить активну роботу з лідерами думок та представниками медіа за межами України. Центр активно сприяв розповсюдженню інформації про ЄС шляхом проведення медіазаходів і регулярного надання актуальної інформації про відносини між ЄС та Україною (Ukraine Crisis Media Center, 2016). Сучасні державні відомства України тісно співпрацюють з міжнародними експертами та консультантами і використовують їхній досвід для розвитку європейських комунікаційних механізмів в українській державі.

Представництво Європейського Союзу в Україні сприяє регулярній організації комунікативних та інформаційних заходів у контексті регіональної публічної дипломатії з метою підвищення обізнаності українців про Європейський Союз та відносини між Україною та ЄС. Наприклад, діючі Євроклуби

виступають вже довготривалим інструментом інформування населення про різні аспекти співробітництва України з ЄС. Вони були створені у 1995 р. за прикладом подібних організацій у Європі і відігравали важливу роль у країнах-членах ЄС та країнах-кандидатах як інформаційні ресурси та активні пропагандисти спільних європейських цінностей серед молоді. Євроклуби в Україні зосереджують свою діяльність на школярах і молоді, а головними цілями є інформування і навчання молодих людей, сприяння встановленню доброзичливих відносин з європейськими молодіжними неурядовими організаціями та підтримка євроінтеграційних прагнень України (Delegation of the European Union to Ukraine, 2016a).

Інформаційна кампанія «Будуємо Європу в Україні» (Building Europe in Ukraine) передбачала низку комунікативних та освітніх заходів (вуличні ініціативи, семінари, тренінги, круглі столи), які були проведені Представництвом ЄС в Україні у 2013-2016 рр. Кампанія була спрямована на роз'яснення важливості підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також на поширення європейських цінностей та підвищення обізнаності громадян про відносини між Україною та ЄС. Серед подій інформаційної кампанії можна відзначити організацію вуличного театру «Європа на твоїй вулиці» у Миколаєві, створення стіни бажань «Уяви європейську Україну, вона починається тут!» у Білій Церкві, інтелектуальну гру «Європейський Союз: Що? Де? Коли?» у Дніпрі, танцювальний флешмоб «У ритмі Європи» у Тернополі з піснею «Все буде добре», яка могла б стати гаслом відносин між ЄС та Україною, музичний флешмоб «Звуки радості: Гімн Європи-України» у Луцьку. Додамо, що ініціатива «ЄВРОавтобус» стала альтернативним інструментом освітньої діяльності на європейську тематику, спрямованим на об'єднання України та

ЄС, а також підвищення інтересу жителів малих міст до питань європейської інтеграції (Ternopil National Economic University, 2013; EU-Ukraine cooperation newsletter, 2013; Delegation of the European Union to Ukraine, 2014a). Під час заходів офіційні особи Представництва ЄС в Україні зустрічалися з місцевими журналістами, медіа та громадськими активістами, щоб обговорити ситуацію зі ЗМІ у регіоні, обмінятися інформаційними матеріалами, пов'язаними з ЄС, поспілкуватися з представниками місцевих євроклубів і взяти участь у Міжнародному молодіжному форумі.

Кампанія «Сильніші разом» (вересень 2014 р.) стала ще одним прикладом регіональної публічної дипломатії ЄС, який мав на меті роз'яснити громадянам України переваги тіснішої європейської інтеграції. Фінансування здійснювалось Посольством Великої Британії, Посольством Швеції та Представництвом ЄС в Україні. Проект включав візити українських журналістів до країн-членів ЄС, а також створення телевізійних програм про європейську інтеграцію на регіональних телеканалах України. Кампанія охопила фахівців з українського уряду, Представництва ЄС в Україні, дипломатичних місій держав-членів ЄС в Україні, українського та європейського ділового співтовариства та громадянського суспільства, які бажали об'єднати зусилля та працювати для зміцнення демократії, підтримки реформ та збільшення рівня обізнаності щодо можливостей, пов'язаних з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Метою кампанії стало надання об'єктивної інформації про аспекти євроінтеграційного досвіду країн Східної Європи, що потенційно корисний для України; реформи, які Україні потрібно провести для належного виконання Угоди про асоціацію; можливості для вітчизняного бізнесу (Embassy of the United Kingdom in Ukraine, 2016).

Основними напрямками діяльності проекту були проведення широкої кампанії щодо підвищення обізнаності громадськості через залученням національних та регіональних медіа, які готували аналітичні статті, інфографіку, телевізійний проект на Першому національному каналі під назвою «Зроблено в Європі», публічні заходи з провідними політиками Східної Європи та флешмоби. Крім цього, було представлено консультаційну платформу «Ведення бізнесу в ЄС» для підтримки вітчизняного бізнесу, що сприятиме виходу на перспективні європейські ринки, а також забезпеченню політичного діалогу з парламентом і урядом (Embassy of the United Kingdom in Ukraine, 2016). Окрім підтримки названих кампаній, Представництво ЄС в Україні бере активну участь у інших заходах, що просувають програму європейської інтеграції в Україні та організовує культурні події, заходи до Дня Європи, навчальні дні, інтерактивні семінари, конкурси, семінари, регіональні візити, підтримку інтернет-журналу Eurobulletin і регулярно публікує новини про співпрацю України з ЄС.

Наприклад, Представництво ЄС в Україні організувало з 2014 р. інформаційно-комунікативні заходи, спрямовані на поглиблення взаємодії з українським суспільством, зокрема можна відмітити проведення моніторингу українських медіа щодо згадуваності про ЄС, створення служби новин для журналістів на базі «Інтерньюз-Україна», публікацію промоматеріалів європейської тематики, підготовлені Avgust Trade LLC, проведення медіакампаній ЄС у окремих українських регіонах, підготовлених BRANDCOM, ініціювання проекту «Українська молодь для Європи», підготовленого Фондом «Відкрите суспільство», а також проведення Днів вивчення ЄС в Україні, підготовлених Центром української реформаторської освіти (Delegation of the European Union to

Ukraine, 2014b). У 2015 р. була організована кампанія у Facebook та Twitter «#1YearTogether – наше майбутнє в наших руках», присвячена річниці підписання Угод про асоціацію ЄС з Грузією, Молдовою та Україною. Громадяни країн розповідали історії про те, як їм допомагала угода, і що для них означало один рік разом з ЄС (European External Action Service, 2015a).

У 2016 р. ЄС продовжив активізацію політичного діалогу між Україною та ЄС за допомогою інструментів публічної дипломатії. Зокрема, було реалізовано комунікативні проекти щодо підготовки промоматеріалів для онлайн дня до Дня Європи в Україні. Представництво ЄС в Україні розпочало освітній проект «Європейські дні навчання» на тему ЄС для студентів та аспірантів; продовжило регіональну інформаційну кампанію «Будуємо Європу в Україні», яка зосередилася на просуванні європейських стандартів і цінностей, наголошуючи на ролі громадянського суспільства у процесі імплементації Угоди про асоціацію, та була проведена у великих містах кожної області; підтримало такі медіазаходи, як надання новинних послуг для журналістів та широкої громадськості, моніторинг питань, пов'язаних з ЄС, в українських ЗМІ, пресвізити для навчання журналістів; сприяло створенню акаунтів у соціальних медіа, присвячених розвитку зони вільної торгівлі та підприємництва в Україні. У цілому було розроблено численні рекламні матеріали, здійснено переклад існуючих та підготовку нових публікацій для різних цільових аудиторій, а також ініційовано невеликі проекти (медіафоруми, культурні заходи, конференції) для посилення присутності ЄС в інформаційному просторі України (Delegation of the European Union to Ukraine, 2016b).

Відзначимо, що Представництво ЄС в Україні ініційувало проект «Європейська команда для посилення діалогу Україна-

ЄС у регіонах» (Team Europe to strengthen the EU-Ukraine dialogue in the regions), що був зорієнтований на експертів і українських громадян, які уявляють майбутнє України серед європейських країн. На перших зустрічах у Харкові та Одесі експерти представили найкращі інструменти для малих та середніх підприємств міст, щоб отримати повну користь від зони вільної торгівлі, поділились інформацією про пріоритетні реформ у напрямі європейської інтеграції, пояснили як українці можуть інтегрувати події міста або регіону до європейського контексту, і провели дискусії щодо європейських цінностей і допомоги ЄС для України (Delegation of the European Union to Ukraine, 2016c).

Наступним кроком Представництва ЄС став офіційний візит до Чернігова щодо проведенням інформаційних заходів. Крім того, Представництво запросило чернігівські ЗМІ взяти участь у семінарі для журналістів щодо висвітлення тем європейської інтеграції в українському медіапросторі. Медіатренінг був корисним для чернігівських журналістів, медіаактивістів та всіх, хто цікавився темою європейської інтеграції України, і дав змогу учасникам зрозуміти та покращити знання щодо питань європейської інтеграції як каталізатора внутрішніх реформ в Україні. Під час заходу журналісти мали можливість поспілкуватися із співробітником преси та інформації Представництва ЄС. Метою візиту було просування європейських цінностей та підвищення обізнаності українців щодо розвитку відносин між ЄС та Україною (Delegation of the European Union to Ukraine, 2016d).

За сприяння незалежних українських журналістів і європейських країн ЄС підтримав громадські програми мовлення по всій Україні. Зокрема, ЄС надав грант «Громадському телебаченню», який з'явився в українському

медіапросторі наприкінці 2013 р. у відповідь на тривалий попит на незалежне суспільне мовлення. Він швидко став джерелом інформації про ключові соціальні процеси, а з січня 2015 р. «Громадське телебачення» стало частиною громадської мережі, що фінансується ЄС і об'єднало понад 17 міст України (European Commission, 2015g).

Важливою ініціативою ЄС стало рішення скласти план протидії російським дезінформаційним кампаніям щодо України, що призвело до створення у 2015 р. робочої групи East StratCom, яка розпочала співпрацю з установами ЄС і державами-членами, делегаціями ЄС та широким колом урядових і неурядових партнерів у межах ЄС та Східного партнерства. План дій щодо стратегічних комунікацій (2015 р.) було зосереджено на просуванні ефективної комунікації та політики ЄС щодо країн Східного партнерства, зміцненні спільного медіасередовища у країнах-сусідах і державах-членах ЄС через підтримку свободи і незалежності медіа, розвитку потенціалу ЄС щодо реагування на дезінформацію. Ініційовані стратегічні комунікативні кампанії у регіоні Східного партнерства ґрунтуються на цілеспрямованому аналізі і роз'ясненні головних напрямів європейської політики з метою формування позитивного образу об'єднання, активізації дискусій з нагальних політичних, безпекових та економічних питань, руйнування міфів про ЄС, пояснення наративів та подолання дезінформації. Крім того, робоча група готує два типи документів: «Дезінформаційний огляд» – це збірка звітів, отриманих від членів мережі, що руйнує міфи, і може надати цінні дані для аналітиків, журналістів і чиновників, які займаються тематичними європейськими питаннями; «Дайджест дезінформації», де представлено аналіз російських медіа щодо ЄС, сформовані прокремлівські наративи і останні

тенденції у російських соціальних медіа (European External Action Service, 2015b).

У той же час робоча група підтримує ширші зусилля ЄС, спрямовані на зміцнення медіасередовища у регіоні Східного партнерства, поглиблення співпраці з іншими акторами ЄС та Європейським фондом демократії, що покликано сприяти обміну досвідом у сфері стратегічних комунікацій, доступу до об'єктивної інформації щодо країн Східного партнерства та підтримці незалежних регіональних медіа. У цілому мережа налічує понад 400 експертів, журналістів, чиновників, неурядових організацій та аналітичних центрів у понад 30 країнах, які повідомляють робочій групі про виявлену дезінформацію (European External Action Service, 2015b).

Більшість українців вважають, що Європейський Союз є важливим партнером у забезпеченні миру та стабільності в країні, зокрема, Україна здебільшого асоціюється у власних громадян з корумпованими і неефективними органами влади (24,6 %); респонденти з Центральної України найбільш часто обирали асоціацію України з корупцією (34 %), тоді як представники східних регіонів демонстрували найвищий рівень асоціації української держави з війною (24,4 %); переважна більшість українців (72,3 %) хотіли б, щоб Україну сприймали як заможну державу. Майже половина українців хотіла б, щоб їхня Батьківщина асоціювалася з європейськими цінностями. При цьому громадяни ЄС і українці одностайні в тому, що корупція та олігархія стали головними перешкодами на шляху України до Європейського Союзу (Institute of World Policy, 2015).

Упродовж 2017-2019 рр. Представництво ЄС в Україні сприяло проведенню заходів за напрямом Communicating Europe in Ukraine, що охопили щоденну підтримку взаємодії з

українською громадськістю та медіа, підготовку тематичних публікацій, аналіз впливу та оцінку аудиторії для того, щоб встановити оптимальні шляхи підвищення ефективності комунікацій ЄС про Україну (Delegation of the European Union to Ukraine, 2021a;). З акцентом на Закарпатську та Чернівецьку області України було започатковано освітньо-дослідницький проект «Навчаємось разом» (Learning Together; nus.org.ua), що спрямований на підтримку реформ української школи і розробку навчальних програм і матеріалів для викладання національних мов не носіям. До 2022 р. планується фахова перепідготовка вчителів, які опанують особливостями реалізації модельних навчальних програм і зможуть застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі (Delegation of the European Union to Ukraine, 2021b).

Наступними важливими інформаційно-комунікативними проектами, які наразі реалізуються ЄС, стали залучення України до програм «Креативна Європа» та «Дім Європи». Угоду про участь у програмі «Креативна Європа» Україна підписала восени 2015 р., а для її реалізації було створено Національне бюро програми ЄС «Креативна Європа» (creativeeurope.in.ua). Діяльність бюро спрямована на поширення ідей програми на національному рівні, обмін інформацією та пошук партнерів, а також надання консультативної підтримки для взаємодії з національними бюро «Креативної Європи» інших країн. Головними цілями програми стали посилення мистецької та культурної співпраці на європейському рівні, сприяння розвитку інновацій та мобільності, підтримка міжгалузевих заходів, а також забезпечення різноманітного і багатонаціонального медіасередовища та міжкультурного діалогу (Креативна Європа, 2021a).

Програма «Креативна Європа» складається з трьох підпрограм (Креативна Європа, 2021а):

- «культура», що охоплює всі сектори культурних і креативних індустрій;

- «медіа», що підтримує кіно та аудіовізуальний сектор;

- «міжсекторальна співпраця», що сприяє взаємодії між різними культурними та креативними секторами, а також охоплює напрямок новинних медіа.

Відзначимо, що бюджет програми на 2021-2027 рр. склав 2,44 млрд євро, з яких 33 % спрямовано на напрям «культура», 58 % – на напрям «медіа» та 9 % – на «міжсекторальну співпрацю» (рис. 15).

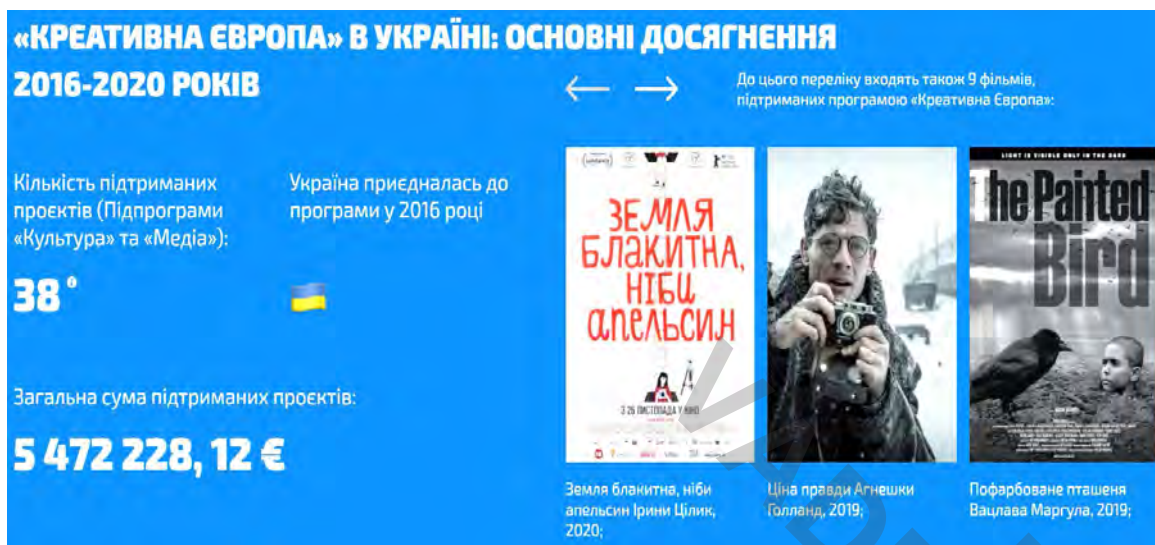

Рис. 15. Онлайн-звіт програми ЄС «Креативна Європа» в Україні
Джерело: Креативна Європа, 2021б.

За даними онлайн-звіту програми ЄС «Креативна Європа» в Україні упродовж 2016-2020 рр. було реалізовано 28 грантових програм; 6 українських організацій були відібрані у межах конкурсу «Проекти міжнародної співпраці»; 3 українські видавництва здобули перемогу в конкурсі «Художній

переклад»; 18 українських книг перекладено різними мовами; 3 Міжнародних ярмарки грантів проведено у сфері культури. Зауважимо, що з 2020 р. було організовано в онлайн форматі 5 вебінарів «Європейські можливості для українського кіно», 3 відкритих інтерв'ю, 6 годин Creative Europe Happy Hours, 3 нетворкінги Matchmaking with Creative Europe, а також підготовлено 11 відеороликів для онлайн-курсу «Підготовка заявки на конкурс «Проекти міжнародної співпраці» (Креативна Європа, 2021b).

Програма House of Europe («Дім Європи»; houseofeurope.org.ua) була ініційована у 2019 р. та буде діяти до 2023 р. Програму розробили партнери консорціуму (закордонні мовні і культурні інституції держав-членів ЄС) разом з українським кластером EUNIC і Представництвом ЄС в Україні. Попередницею була програма Culture Bridges, що також сприяла діалогу між українськими і європейськими професіоналами і організаціями у сфері культури.

Програма «Дім Європи» створена для підтримки професійного та творчого обміну між українцями та їхніми колегами в країнах ЄС і зосереджена на культурі та креативному секторі, освіті, медицині, соціальному підприємстві, медіа та роботі з молоддю (рис. 16). Дім Європи став майданчиком для різноманітних культурних подій у малих і середніх містах України, яким бракує культурної інфраструктури і креативного простору, а також інформаційним центром, де можна отримати інформацію про програми та ініціативи ЄС разом зі консультаціями щодо подання заявок на здобуття грантової підтримки (Верховна Рада України, 2018).

Європейському Союзу, інтеграції в європейський економічний, культурний та політичний простір та здійснення процесу внутрішніх реформ і перетворень у бік більш вільного, справедливого, демократичного, успішного і прозорого суспільства» (Стратегія комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки, 2017). Реалізація стратегії відбуватиметься через взаємодію органів державної влади і місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та бізнесу за рахунок як бюджетних призначень, так і фінансових можливостей вітчизняних і міжнародних бізнесових організацій, фондів, неурядових організацій тощо.

Комунікативними цілями, які зазначені у документі стали:

- підвищення рівня поінформованості громадян про європейські цінності та стандарти з метою стимулювання поведінкових змін та соціальних трансформацій в українському соціумі;

- розширення знань про можливості та перспективи, які відкриває для держави Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на прикладі результатів впроваджених реформ;

- протидія дезінформації, спрямованій на дискредитацію відносин України з ЄС і майбутнього членства України в об'єднанні;

- поширення серед молоді інформації про європейські цінності та стандарти з метою формування усвідомленої підтримки курсу європейської інтеграції;

- удосконалення навичок та підходів до питань комунікації у сфері європейської інтеграції державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

Розробники відзначають, що ефективність упровадження цілей і завдань стратегії потребує:

- координації зусиль органів державної влади та представників громадянського суспільства у проведенні консультацій щодо формування комунікаційного порядку денного у сфері європейської інтеграції України та проведенні інформаційних заходів;

- співпраці органів державної влади зі загальнодержавними і регіональними медіа, оскільки існує диференціація поглядів на питання європейської інтеграції України у різних регіонах держави;

- створення каналів комунікації для поширення публічної інформації та інформування про процеси європейської інтеграції України;

- залучення бізнесу та освітньо-наукових інституцій у регіонах до поширення інформації з актуальних питань європейської інтеграції і результатів імплементації Угоди про асоціацію;

- використання інструментів взаємодії України з ЄС та державами-членами, включаючи донорські організації як суб'єкти реалізації стратегії, для забезпечення ефективного інформування громадськості та створення необхідних комунікаційних інституційних систем і навичок тощо.

Досягнення цілей стратегії відбуватиметься через:

- проведення регулярних брифінгів, пресконференцій для представників засобів масової інформації та громадських організацій на теми поступу у процесі європейської інтеграції України;

- публікацію урядових звітів про успіхи та актуальні проблеми у проведенні проєвропейських реформ;

- підготовку і публікацію інформаційних матеріалів та підготовку і проведення інформаційних кампаній для підвищення рівня поінформованості громадян про європейські цінності та стандарти щодо верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод, забезпечення гендерної рівності та подолання дискримінації в усіх її формах та проявах;

- проведення за участю громадських організацій і бізнесових кіл публічних заходів для всіх цільових груп на тему європейської інтеграції;

- проведення аудиту співпраці регіонів з ЄС, державами-членами ЄС та висвітлення результатів такої діяльності.

Очікуваним результатом реалізації стратегії є забезпечення свідомої підтримки населенням України процесів європейської інтеграції, які орієнтовані на досягнення політичної стабільності, розвитку демократії, дотримання верховенства права, поваги до прав людини та основоположних свобод, гендерної рівності і недискримінації та впровадження в Україні соціальних стандартів держав-членів ЄС, а також підвищення рівня підтримки суспільством стратегічної мети України – вступу до ЄС (Стратегія комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки, 2017).

Відзначимо, що головною метою регіональної публічної діяльності ЄС у світі є розвиток політичних та економічних відносин Європейського Союзу шляхом ефективного діалогу з міжнародними акторами та регулярного інформування міжнародної спільноти про власні зовнішньополітичні пріоритети, а також аспекти спільної зовнішньої політики ЄС. Представництво ЄС в Україні відіграє особливу роль в інформуванні українців про ЄС і щороку виділяє близько 1 млн євро на таку рекламу (Skorupska, 2014). Інформування внутрішньої та зовнішньої громадськості про ЄС є дуже

складним процесом, тому наднаціональні інституції ЄС формують довгострокову інформаційну стратегію для європейських сусідів. Що стосується України, то повідомлення ЄС потрібно адаптувати до відповідного регіону, зокрема, у центральній Україні та на заході повідомлення мають стосуватися пріоритетів реформ та Європейського Союзу в цілому; на сході України можна наголосити на ролі ЄС як стабілізуючої сили, що сприяє збереженню цілісності країни. Додамо, що економіка може стати важливим елементом комунікативної діяльності ЄС в Україні через поширення інформації про позитивний досвід Східної Європи та країн Балтії, що стане важливим та переконливим аргументом для українців і противагою російській пропаганді. Більше того, український уряд має сприяти організації цільових тематичних інформаційних кампаній щодо підтримки процесу євроінтеграції України із залученням відомих осіб, які викликать більшу довіру щодо позитивних, хоча і віддалених наслідків необхідних реформ.

АНТОЛОГІЯ

...Серед високих технологій, які визначають статус держави у науково-технологічному співробітництві аналітики виділяють інформаційно-комунікаційні, біо-, нано- та енергогенеруючі технології, які характеризують наукову думку кінця ХХ – початку ХХІ ст. і на перспективу до 2050 р. Здобутки України в науково-технологічній сфері у минулому і сучасному мають від’ємну складову: 1) Україна в рамках СРСР займала чільне місце у науково-дослідному секторі промисловості, а за інтелектуальним потенціалом посідала перше місце навіть у рамках СНД, що втрачено за роки незалежності з розпадом

військово-промислового комплексу; 2) науково-технологічні розробки унікального характеру, як правило, патентувалися як спільні українсько-російські рішення, що зумовило правонаступництво Росії після розпаду СРСР на наукові винаходи України; 3) Україна вчасно не скористалася програмами участі у проектах наукового та інноваційного розвитку ЄС, що зумовило відставання української науки від загального наукового прогресу; 4) українська дипломатія в умовах становлення суверенної держави недостатньо використовувала науково-технологічне співробітництво як інструмент забезпечення зовнішньополітичних інтересів; 5) проте, незважаючи на об'єктивні обставини, можна стверджувати, що Україна за певними напрямками науково-технологічного комплексу має достатній потенціал для інтелектуального прориву в Європу.

Для розвитку технологічного співробітництва у рамках Плану дій «Україна – ЄС» (2005-2007) важливо було повністю реалізувати Програму інвестиційного іміджу України, Програму «Інноваційний трамплін: інформаційно-комунікаційні технології задля добробуту України», а також скористатися програмами ЄС «Європа і глобальне інформаційне суспільство», Шостою рамковою програмою (2003-2007), інноваційною програмою ЄС і-2010 тощо, що сприяло б підвищенню наукового статусу держави, формуванню українського науково-технологічного та інтелектуального потенціалу, інтеграції України у світове технологічне та інформаційне суспільство.

Це було можливо за умови зміни зовнішньополітичних пріоритетів (економізації політики, технологічних та інтелектуальних ресурсів; підтримки науково-технологічного прогресу промислової галузі та міжнародної кооперації; врахування науково-технологічної складової міжнародної

політики як пріоритетної; необхідності адаптації дипломатичної діяльності до технологічних змін; розширення традиційних форм науково-технологічного співробітництва (урядових, міжвідомчих, кооперативних, міжнародних організацій, технопарків, державно-приватного інноваційного партнерства).

Усвідомлення ролі МЗС України у підвищенні координації міжнародного науково-технологічного співробітництва в рамках стратегії зовнішньої політики та Плану України – ЄС сприяло б захисту національних інтересів, виробленню на рівні відповідних відомств та науково-дослідних установ оптимальних механізмів реалізації євроінтеграційної політики; протидії дискримінації зовнішньополітичних інтересів України, ігноруванню інтересів держави як в рамках СНД, так і в Європі; врахуванню потенціального попиту на інтелектуальні послуги України в країнах Азії, Африки, Латинської Америки, які є користувачами або виробниками нових ІКТ-послуг.

Можна було також розширити функції дипломатичних представництв з науково-технологічного співробітництва за рахунок створення відповідних підрозділів, залучення інтелектуального потенціалу діаспори до реалізації національних інтересів України у країнах перебування дипломатичних місій, патентування та ліцензування, сприяти комерціалізації наукових вітчизняних досягнень на європейському ринку інтелектуальної власності.

Варто було також переглянути міжнародні договори з науково-технологічного співробітництва з метою розширення їх тематики і географії, підтримки спільних досліджень в галузі закритих технологій (суперкомп'ютерні, лазерні технології, програмне забезпечення, телекомунікації, телеметрія), створення умов для науково-технічного співробітництва, зокрема визначити його форми і напрями, обмін вченими,

інформаційними технологіями, розвинути спільні проекти наукових центрів, підтримати виставкову діяльність (нові промислові зразки), представити інтелектуальну власність на світовому ринку.

Реалізація Угоди про наукове і технологічне співробітництво між Україною та ЄС (2002) передбачало визначення пріоритетних напрямків співробітництва у цій сфері та можливу участь українських науковців у відповідних програмах ЄС. Приєднання України до 6-ої Рамкової програми, яка була ключовим інструментом ЄС для створення єдиного європейського дослідницького простору, уможливлювала інтеграцію України до ЄС у цій сфері. Саме за такими програмами здійснюється наукове співробітництво країн-членів ЄС та країн Східної Європи. На сьогодні Україна бере участь, головним чином, у відкритих конкурсах ІНТАС та ІНКО-Копернікус, які фінансуються за рахунок бюджету Рамкових програм (в 2000-2002 рр. і на перспективу 2015 р.)...

Реалізація Плану дій Україна – ЄС повинна була мати конкретні результати.

1) Співробітництво у сфері супутникової навігації (включаючи спільні науково-дослідні роботи та застосування їх результатів) охоплювало план заходів з імплементації Угоди про співробітництво щодо цивільної глобальної навігаційної супутникової системи між Україною та Європейським Співтовариством та його державами-членами. Його затвердження було заплановано після ратифікації Угоди про співробітництво у створенні цивільної глобальної навігаційної супутникової системи між ЄС, країнами-учасниками Співтовариства та Україною.

2) Реалізацію національної стратегії розвитку телекомунікацій в Україні, яка включала Концепцію розвитку

телекомунікацій в Україні до 2010 р., затверджену урядом, нормативні акти щодо ліцензування, з'єднання, нумерації та загального доступу до основних телекомунікаційних послуг відповідно до Закону України «Про телекомунікації», досягнення прогресу у розвитку сфери послуг інформаційного суспільства та інтеграції України до дослідницької програми технологій інформаційного суспільства, прийняття Загальнодержавної програми «Електронна Україна» з метою розвитку інформаційного суспільства та вивчення можливості підтримки її виконання з боку ЄС та широкого використання новітніх технологій суб'єктами господарювання та державними органами, особливо в галузі охорони здоров'я та освіти (електронна комерція, електронний уряд, електронна охорона здоров'я, електронне навчання), шляхом створення сучасної інфраструктури, поліпшення ефективності підготовки і реалізації пілотних проектів, наприклад, взаємного визнання електронних підписів.

3) Доопрацювання спеціального Плану дій для поглиблення співробітництва між Україною та ЄС у сфері науки та технологій, зокрема, сприяння інтеграції України для досягнення високого рівня наукового обміну, активізації обміну науковцями у рамках спільних проектів та участі українських науковців у міжнародних конференціях та форумах на рівні ЄС.

4) Продовження роботи спільної Робочої групи з питань співробітництва у сфері космічних досліджень та використання космосу в мирних цілях, створеної в рамках УПС для укладення Рамкової угоди між Кабінетом Міністрів України та Європейським космічним агентством щодо співробітництва у використанні космічного простору в мирних цілях

5) Завершення реалізації проекту BISTRO, у рамках якого європейськими експертами розроблено методичні рекомендації

щодо захисту об'єктів інтелектуальної власності для комерціалізації українських космічних технологій.

б) Національний інформаційний центр України із співробітництва у сфері науки та технологій розробив і постійно підтримував спеціалізовану веб-сторінку з питань 6-ї та 7-ї Рамкових програм ЄС в Україні, яка висвітлювала ключову інформацію про європейський науковий простір. Центром у 2006 р. здійснено публікації «Як знайти партнера для Шостої рамкової програми ЄС», «CORDIS – ключ до участі у Шостій рамковій програмі ЄС».

Науково-технологічна складова має стати одним з пріоритетів зовнішньої політики та міжнародно-економічного співробітництва України: в політичному плані – це авторитет держави, в економічному – інструмент реалізації соціально-економічного розвитку країни, національному – інтеграція в науково-технологічне співтовариство знань.

Інноваційний потенціал України в міжнародних відносинах. Монографія. / Макаренко Є.А., Рижков М.М., Піскорська Г.А. та ін., К.: Центр вільної преси, 2014, с. 3-92

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Проаналізуйте концептуальні дослідження європейської публічної діяльності.
2. Охарактеризуйте модель внутрішньої та зовнішньої комунікації країн-членів ЄС.
3. Охарактеризуйте Інформаційні служби Європарламенту.
4. Охарактеризуйте Інформаційні служби Ради ЄС.
5. Охарактеризуйте діяльність Європейської ради в галузі інформації і комунікації.
6. Охарактеризуйте Інформаційні служби Європейської комісії.
7. Охарактеризуйте діяльність Європейської служби зовнішніх справ.
8. Розкрийте суть поняття комунікативна політика.
9. Проаналізуйте основні напрями сучасної комунікативної політики Європейського Союзу.
10. Проаналізуйте принципи комунікативної стратегії Білої книги ЄС.
11. Охарактеризуйте комунікативну діяльність ЄС в рамках Європейської політики сусідства.
12. Охарактеризуйте типи регіональних інформаційно-комунікативних проектів ЄС.

ТЕМИ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Розкрийте суть поняття «публічна діяльність».
2. Проаналізуйте етапи інституційної реформи ЄС.
3. Охарактеризуйте структуру інституціональних органів ЄС.
4. Охарактеризуйте діяльність європейських аналітичних центрів.
5. Охарактеризуйте європейські інституції, які задіяні в процесі розробки й реалізації спільної зовнішньої політики ЄС.
6. Проаналізуйте комунікативні кампанії ЄС в мас-медіа різних регіонів світу.
7. Проаналізуйте інформаційно-комунікативний аспект регіональної політики ЄС.
8. Охарактеризуйте регіональні комунікативні проекти Представництва ЄС в Україні.
9. Проаналізуйте пріоритетні канали комунікації про ЄС та його регіональні проекти для українців.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ 1. Сприйняття ЄС: стереотипи та їх подолання

Мета завдання: проаналізувати сформовані стереотипи про ЄС і запропонувати комунікативні інструменти для їх подолання.

Необхідні матеріали: дослідження сформованих стереотипів про ЄС і держави-члени (студенти отримують під час заняття).

Виконання завдання:

- об'єднати учасників у 3 або 2 групи.
- роздати групам тексти документів.
- попросити намалювати 10 стереотипів про ЄС і держави-члени.
- представити отримані результати.
- обговорити в групах комунікативні інструменти, які можна використати для трансформації уявлень про ЄС.
- представити отримані результати.

ЗАВДАННЯ 2. Сучасна стратегія функціонування ЄС

Мета завдання: проаналізувати сильні та слабкі сторони стратегії функціонування ЄС, а також виявити можливості для вирішення проблем.

Необхідні матеріали: Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth (студенти отримують під час заняття).

Виконання завдання:

- об'єднати учасників у 4 або 2 групи.
- роздати групам текст документу.
- пояснити методику проведення SWOT аналізу та скласти список чинників і явищ за обраною категорією – сильні сторони, слабкі сторони, можливості та загрози щодо функціонування ЄС.
- презентувати результати.

ЗАВДАННЯ 3. Принципи функціонування комунікативної політики ЄС

Мета завдання: закріпити знання та удосконалити навички аналізу діяльності ЄС у сфері комунікацій; виявити етапи трансформації комунікативної політики ЄС.

Необхідні матеріали: White paper on a European communication policy (2006), Strategic Plan 2016 – 2020 (Directorate-General for Communication), EU strategic communication to counteract anti-EU propaganda by third parties (2016).

Виконання завдання:

- окреслити мету комунікативної політики ЄС.
- виокремити принципи комунікативної політики ЄС.
- назвати головних учасників (акторів) комунікативної політики ЄС.
- виокремити інструменти комунікативної політики ЄС.
- створити спільну узагальнюючу діаграму щодо трансформації комунікативної політики ЄС.

ЗАВДАННЯ 4. Зовнішньо- та внутрішньоінституціональні комунікації ЄС

Мета завдання: ознайомити з основними інституціями Європейського Союзу, їх функціями та повноваженнями, а також діяльністю у сфері комунікації.

Необхідні матеріали: веб-сайти відповідних інституцій.

Виконання завдання:

- розділити учасників на групи;
- обрати відповідну інституцію;
- заповнити дані щодо діяльності інституцій ЄС за наданою формою.
- презентувати результати роботи.

ЗАВДАННЯ 5. Тематична інформаційна кампанія «Україна в ЄС»

Мета завдання: підготувати тематичну інформаційну кампанію «Україна в ЄС» і представити під час заняття.

Виконання завдання:

Інформаційну кампанію розробити за таким планом, як:

1. Назва проекту;
2. Автор (державна установа України або громадська організація);
3. Термін проведення кампанії;
4. Стратегія – опис проблеми, завдання, цільова аудиторія;
5. Тактика – девіз, логотип, тематичні відеоролики, фото, плакати тощо;
6. Результати – описати, яким чином Ви зможете провести оцінку успішності реалізації проекту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

Council of the EU and European Council (2021). A digital future for Europe. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/a-digital-future-for-europe/>

Creutz-Kämpfi, K. (2011). Assessing Transnational Spaces / Holley P., Kraus P., Laine P., Warius J., Eurosphere Online Working Paper Series. <http://eurospheres.org/publications/workpackage-reports/>

CRP (2020). About the Cultural Relations Platform. <https://www.cultureinexternalrelations.eu/about-us-2-2/>

De Vreese, C. (2007). The EU as a public sphere, Living Rev. Euro. Gov., University of Amsterdam, Vol. 2, No. 3. <http://www.livingreviews.org/lreg-2007-3>

Delegation of the European Union to Ukraine (2011). How the European Union works: A guide to the EU institutions, Publications Office of the EU, 46 p.

Delegation of the European Union to Ukraine (2014a). The EU Delegation will visit Lutsk with the informational campaign «Building Europe in Ukraine». http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2014/2014_10_15_en.htm

Delegation of the European Union to Ukraine (2014b). Information and Communication Tenders in 2014. http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/more_info/info_comm_tenders/2009_en.htm

Delegation of the European Union to Ukraine (2016a). Euroclubs. http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/more_info/euroclubs/euroclubs_en.htm

Delegation of the European Union to Ukraine (2016b). Information and Communication Tenders in 2016. http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/more_info/info_comm_tenders/index_en.htm

Delegation of the European Union to Ukraine (2016c). Team Europe to strengthen the EU-Ukraine dialogue in the regions.

<https://www.facebook.com/EUDelegationUkraine/photos/pb.126879227356714.-2207520000.1457213960./1078376305540330/?type=3&theater>

Delegation of the European Union to Ukraine (2016d). Information events in Chernihiv from the EU Delegation. http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2016/2016_02_09_en.htm

Delegation of the European Union to Ukraine (2021a). Communicating Europe in Ukraine. https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/64062/communicating-europe-ukraine_en

Delegation of the European Union to Ukraine (2021b). Learning Together. https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/66077/learning-together_en

Embassy of the United Kingdom in Ukraine (2016). About information campaign 'Stronger Together'. <http://www.strongertogether.org.ua/en/>

ENISA (2019). About the European Union Agency for Cybersecurity. <https://www.enisa.europa.eu/>

Estonian Center of Eastern Partnership (2016). Eastern Partnership training centre and a think tank. <http://ecep.eu/en/>

EURACTIV (2015). EU Communication Policy. <https://www.euractiv.com/section/public-affairs/linksdossier/eu-communication-policy/>

European Commission (2006). White Paper on a European Communication Policy, COM(2006) 35 final. https://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com2006_35_en.pdf

European Commission (2007a). European agenda for culture in a globalizing world - Inventory of Community actions in the field of culture. Working Paper. COM(2007) 242 final / SEC/2007/0570. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1598955769302&uri=CELEX:52007SC0570>

European Commission (2007b). European agenda for culture in a globalizing world. SEC(2007) 570/COM/2007/0242 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1598955769302&uri=CELEX:52007DC0242>

European Commission (2011). Energy 2020. A strategy for competitive, sustainable and secure energy. https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2011_energy_2020_en_0.pdf

European Commission (2013). Communication Handbook for the EU Agencies. https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/2013-12-10_communication_handbook_en.pdf

European Commission (2014a). 10 Commission priorities for 2014-19. https://ec.europa.eu/commission/priorities_en

European Commission (2014b). European Energy Security Strategy. <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/european-energy-security-strategy.pdf>

European Commission (2015a). Analysis of the perception of the EU and of EU's policies abroad, Service for Foreign Policy Instruments. https://ec.europa.eu/fpi/showcases/analysis-perception-eu-and-eus-policies-abroad_en

European Commission (2015b). Commission takes steps to strengthen EU cooperation in the fight against terrorism, organised crime and cybercrime. https://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4865_en.pdf

European Commission (2015c). Joint consultation paper «Towards a new European Neighbourhood Policy». <http://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/consultation/consultation.pdf>

European Commission (2015d). A Digital Single Market Strategy for Europe, COM/2015/0192 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0192>

European Commission (2015e). Energy Union Factsheet. https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4485_en.htm

European Commission (2015f). Joint communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Review of the European Neighbourhood Policy. ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/pdf/key-documents/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf

European Commission (2015g). EU backs public broadcasting initiatives throughout Ukraine. https://ec.europa.eu/europeaid/case-studies/eu-backs-public-broadcasting-initiatives-throughout-ukraine_en

European Commission (2015h). European Agenda on Security. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/basic-documents/docs/eu_agenda_on_security_en.pdf

European Commission (2015i). New European Agenda on Security. https://europa.eu/rapid/press-release_WM-16-1737_en.htm

European Commission (2016a). Action Plan on the integration of third-country nationals. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/20160607/communication_action_plan_integration_third-country_nationals_en.pdf

European Commission (2016b). Towards an EU strategy for international cultural relations. https://ec.europa.eu/culture/policies/strategic-framework/strategy-international-cultural-relations_en

European Commission (2017a). EU policy framework for migrant integration. <https://ec.europa.eu/migrant-integration/the-eu-and-integration/framework>

European Commission (2017b). Future of Europe: Positive views from outside the EU. <https://medium.com/the-latest-eurobarometer/future-of-europe-positive-views-from-outside-the-eu-4feaad153028>

European Commission (2017c). White paper on the future of Europe: Five scenarios. https://ec.europa.eu/commission/priorities/democratic-change/future-europe/white-paper-future-europe/white-paper-future-europe-five-scenarios_en

European Commission (2018a). Quantum Manifesto. http://qurope.eu/system/files/u7/93056_Quantum%20Manifesto_WEB.pdf

European Commission (2018b). A New European Agenda for Culture. SWD(2018) 167 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1527241001038&uri=COM:2018:267:FIN>

European Commission (2019a). President-elect Ursula von der Leyen: Towards a new Commission (2019-2024). https://ec.europa.eu/commission/interim_en

European Commission (2019b). Using social media. <https://wikis.ec.europa.eu/display/WEBGUIDE/01.+Using+social+media>

European Commission (2019c). Annual Action Programme for cooperation with third countries: Action Document for Public and Cultural Diplomacy. https://ec.europa.eu/fpi/sites/fpi/files/annexe_8_public_and_cultural_diplomacy_part1_v2.pdf

European Commission (2019d). Progress report on the Implementation of the European Agenda on Migration. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20190306_com-2019-126-report_en.pdf

European Commission (2020a). Directorate-General for Communication. https://ec.europa.eu/info/departments/communication_en

European Commission (2020b). Europe by Satellite. <https://audiovisual.ec.europa.eu/en/>

European Commission (2020c). Social media moderation policy of the European Commission. https://ec.europa.eu/info/social-media-use_en

European Commission (2020d). Horizon Europe programme analysis. https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/support-policy-making/support-eu-research-and-innovation-policy-making/evaluation-impact-assessment-and-monitoring/horizon-europe_en

European Commission (2020e). 5G security: Member States report on progress on implementing the EU toolbox and strengthening safety measures. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1378

European Commission (2020f). A European strategy for data, Brussels, COM(2020) 66 final. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-european-strategy-data-19feb2020_en.pdf

European Commission (2020g). Quantum Technologies Flagship. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/quantum-technologies>

European Commission (2020h). The future is quantum: EU countries plan ultra-secure communication network. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/future-quantum-eu-countries-plan-ultra-secure-communication-network>

European Commission (2020i). Austria, Bulgaria, Denmark and Romania join initiative to explore quantum communication for Europe. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/austria-bulgaria-denmark-and-romania-join-initiative-explore-quantum-communication-europe>

European Commission (2020j). Action Document for Public Diplomacy and cultural relations. https://ec.europa.eu/fpi/sites/fpi/files/ann11_public_diplomacy_and_cultural_relations.pdf

European Commission (2020k). Strategic framework for the EU's cultural policy. <https://ec.europa.eu/culture/policies/strategic-framework-eus-cultural-policy>

European Commission (2020L). International cultural relations. <https://ec.europa.eu/culture/policies/international-cultural-relations>

European Commission (2020m). European Digital Media Observatory. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/european-digital-media-observatory>

European Commission (2021). Tackling online disinformation. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/tackling-online-disinformation>

European Committee of the Regions (2020). Political priorities 2020-2025. <https://cor.europa.eu/en/our-work/pages/cor-priorities.aspx>

European Council (2019). A New Strategic Agenda 2019 – 2024. <https://www.consilium.europa.eu/media/39914/a-new-strategic-agenda-2019-2024.pdf>

European Environment Agency (2019). Climate change threatens future of farming in Europe. <https://www.eea.europa.eu/highlights/climate-change-threatens-future-of>

European External Action Service (2015a). #1YearTogether – Our future is in our hands. http://eeas.europa.eu/top_stories/2015/260615_one_year_together_en.htm

European External Action Service (2015b). Questions and Answers about the East StratCom Task. http://eeas.europa.eu/top_stories/2015/261115_stratcom-east_qanda_en.htm

European External Action Service (2016). The EU's relations with Ukraine. http://eeas.europa.eu/ukraine/index_en.htm

European External Action Service (2018). A Europe that Protects: Countering Hybrid Threats. https://eeas.europa.eu/topics/economic-relations-connectivity-innovation/46393/europe-protects-countering-hybrid-threats_en

European External Action Service (2020a). Strategic Communications. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/100/Strategic%20Communications

European External Action Service (2020b). Annual Activity Report: 2019. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eeas_annual_activity_report_2019-final.pdf

European External Action Service (2020d). EU Multilateral Christmas Gala. https://eeas.europa.eu/topics/multilateral-relations/89727/eu-multilateral-christmas-gala_en

European External Action Service (2020c). Europeans Making Difference. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/74135/europeans-making-difference_en

European External Action Service (2020e). The EEAS and Social Media <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/9005/>

European External Action Service (2021). A Window on the World: Blog by HR/VP Josep Borrell. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/77199/window-world-personal-blog-hrvp-josep-borrell_en

European Parliament (2018). Action Plan against Disinformation. JOIN(2018) 36 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52018JC0036>

European Parliament (2020a). Directorate-General for Communication. <https://www.europarl.europa.eu/the-secretary-general/en/directorates-general/comm>

European Parliament (2020b). Creative Europe programme 2021-2027. EU Legislation in Progress 2021-2027 MFF. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628229/EPRS_BRI\(2018\)628229_EN.pdf?fbclid=IwAR0Ipdm1E96ho8lkiWOj3rQiFpY3DPi3KZyN9I6Mb-nN8TROVdkc-tU4hiI](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628229/EPRS_BRI(2018)628229_EN.pdf?fbclid=IwAR0Ipdm1E96ho8lkiWOj3rQiFpY3DPi3KZyN9I6Mb-nN8TROVdkc-tU4hiI)

European Parliament (2021). Visiting European Parliament: Online activities. <https://www.europarl.europa.eu/visiting/en/online-activities>

European Union (2007). Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT>

EU-Ukraine cooperation newsletter (2013). EU Delegation presents its «Building Europe in Ukraine» information campaign in Bila Tserkva. <http://euukrainecoop.com/2013/10/02/bila-tserkva/>

Fitisova, A., Solodko, A. (2016). Migration crisis in EU: policy statistics and analysis. CEDOS. <https://cedos.org.ua/en/articles/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky> (in Ukr.)

Goodwin, M., Raines, T. (2017). What Do Europeans Think About Muslim Immigration? Chatham House. <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/what-do-europeans-think-about-muslim-immigration#>

Grajewski, M. (2019). EU Challenges at a Time of Transition [What Think Tanks are Thinking]. European Parliamentary Research

Service Blog. <https://epthinktank.eu/2019/09/06/eu-challenges-at-a-time-of-transition-what-think-tanks-are-thinking/>

Hakan, G. S. (2011). Trans-Europeanizing Political Spaces in Europe, Eurosphere Online Working Paper Series. <http://eurospheres.org/publications/workpackage-reports/>

House of Europe («Дім Європи») (2021). <https://houseofeurope.org.ua/our-strategy>

Immenkamp B., Sgueo, G., Voronova, S., Dobрева A. (2019). The fight against terrorism. European Parliamentary Research Service.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/635561/EPRS_BRI\(2019\)635561_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/635561/EPRS_BRI(2019)635561_EN.pdf)

Institute of World Policy (2015). What do Ukrainians think about Ukraine? <http://iwp.org.ua/eng/public/1680.html>

Iskra, K. (2020a). Audiovisual and media policy, Fact Sheets on the European Union. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/138/audiovisual-and-media-policy>

Iskra, K. (2020b). Communication policy, Fact Sheets on the European Union. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/144/communication-policy>

Kimber A., Halliste E. (2015). EU-related communication in Eastern Partnership countries. Estonian Center of Eastern Partnership (ECEAP), 36 p. <http://eceap.eu/wp-content/uploads/2015/05/EPR-22-final.pdf>.

Koopmans, R., Erbe J. (2003). Towards a European public sphere? Vertical and horizontal dimensions of Europeanised political communication, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, 25 p.

Leijten, J. (2019). Innovation policy and international relations: directions for EU diplomacy. European Journal of Futures Research volume 7, No. 4. <https://doi.org/10.1186/s40309-019-0156-1>

Makarenko, Ie. (2000). European information policy: Monograph, Kyiv, 368 p. (in Ukr)

Makarenko, Ie. (2016). Communication Trends in International Relations: Monograph / Ryzhkov M., Pipchenko N., Moskalenko T., Pogorska I., etc., Kyiv: Centre for Free Press, 614 p. (in Ukr)

Moring, T. (2006). Concept of the European Public Sphere. European Public Sphere(s): Uniting and Dividing, Nordicom Review 1. <http://www.nordicom.gu.se/en/tidskrifter/nordicom-review-12006/european-public-spheres-uniting-and-dividing>

Oberer, B., Erkollar, A. (2012). The European Social Media Gov.Board: How to Connect with the European Union on Social Media, International Journal of Education and Learning, Vol. 1, p. 19-34. http://www.sersc.org/journals/IJEL/vol1_no1/2.pdf

Palacio, A. (2019). The challenges facing the EU aren't a surprise, so why haven't leaders tackled them? World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2019/05/the-eu-s-four-challenges/>

Pipchenko, N. O. (2014). Social networks in European public activity, America and Europe in Modern International Transformations: Monograph, Kyiv: Centre for Free Press, p. 351-367 (in Ukr)

Pipchenko, N. O. (2016). EU Regional Public Diplomacy: initiatives for Ukraine. Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka East European National University, 2(237), p. 25–31

Pipchenko, N., Makarenko, Ie. and Ryzhkov M. (2019). Current Challenges to the EU Integration Policy. On-Line Journal Modelling the New Europe, № 31, p. 37-60, DOI: 10.24193/OJMNE.2019.31.03

Pringle, D. (2019). Enterprises Lead ICT Innovation in Europe, Communications of the ACM, Vol. 62 No. 4, p. 34. <https://cacm.acm.org/magazines/2019/4/235590-enterprises-lead-ict-innovation-in-europe/fulltext>

Rankin, J. (2019). European countries block EU moves towards 2050 zero carbon goal. The Guardian. <https://www.theguardian.com/environment/2019/jun/20/eu-leaders-to-spar-over-zero-carbon-pledge-for-2050>

Riegert, B. (2019). The EU in 2019: Challenges and crises await. Deutsche Welle. <https://www.dw.com/en/the-eu-in-2019-challenges-and-crises-await/a-46868895>

Sidenko, V. (2018). Reformatting the European Integration Process: Opportunities and Risks for the Ukraine-EU Association. Conclusions and Proposals. Razumkov Centre. <http://razumkov.org.ua/en/articles/reformatting-the-european-integration-process>

Skorupska A. (2014). EU communication strategy in Ukraine should bypass distrusted politicians. Policy Review. <http://www.policyreview.eu/eu-communication-strategy-in-ukraine-should-bypass-distrusted-politicians/>

Solana, J. (2016). European foreign policy and its challenges in the current context, Search for Europe: Contrasting Approaches, OpenMind. <https://www.bbvaopenmind.com/en/articles/european-foreign-policy-and-its-challenges-in-the-current-context/>

Statements by the HR/VP. (2020). Josep Borrell: The Coronavirus pandemic and the new world it is creating. https://eeas.europa.eu/delegations/china/76401/eu-hrvp-josep-borrell-coronavirus-pandemic-and-new-world-it-creating_en

Ternopil National Economic University (2013). Information campaign Building Europe in Ukraine. <http://www.tneu.edu.ua/en/news/266-information-campaign-building-europe-in-ukraine.html>

Ukraine Crisis Media Center (2016). About Ukraine Crisis Media Center. <http://uacrisis.org/about>

Valášek, T. (2019). What is Europe's Top Three Challenges? Not Brexit, Not Migration, Not Populism. Carnegie Europe. <https://carnegieeurope.eu/2019/05/07/what-are-europe-s-top-three-challenges-not-brexite-not-migration-not-populism-pub-79070>

Vanhercke B., Sabato S., Bouget D. (2017). Social policy in the European Union: state of play 2017. ETUI, Brussels, 237 p. ISBN: 978-2-87452-468-4 (electronic version)

Верховна Рада України (2018). Угода про фінансування заходу «Програма розширення контактів між людьми: Дім Європи», ENI/2018/041–201. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_007-18#Text

Креативна Європа (2021a). Про програму «Креативна Європа». <https://creativeeurope.in.ua/p/about>

Креативна Європа (2021b). Онлайн-звіт програми ЄС «Креативна Європа» в Україні. <https://creativeeurope.in.ua/report>

Стратегія комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки (2017). Кабінет Міністрів України, № 779-р. <https://www.kmu.gov.ua/npras/250383204>

VADEX

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Наталія ППЧЕНКО – доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. З 2019 р. є експертом Центру досконалості Жана Моне, створеного при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

ABOUT THE AUTHOR

Nataliya Pipchenko – Doctor of Political Sciences, Professor, Professor of the Chair of International Information of the Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Since 2019, she is an Expert of the Jean Monnet Centre of Excellence, established at the Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Навчальне видання
Серія «Центр досконалості Жана Моне»

ППЧЕНКО Наталія Олександрівна

ЄВРОПЕЙСЬКІ КОМУНІКАЦІЇ

Навчальний посібник

Друкується за авторською редакцією

Підписано до друку 29.04.2021 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 7,91. Тираж 300 пр.
Зам. № 005/21

Видавець ТОВ «ВАДЕКС»
04074, м. Київ, вул. Бережанська 9
тел. 067 502-22-42
сайт: <http://vadex.com.ua/>
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України
суб'єктів видавничої справи ДК № 4285 від 27.03.2012 р.

ISBN 978-966-9725-76-9

9 789669 725769